

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

**на тему «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З
ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ КАТЕГОРІЇ «ВИМУШЕНИХ
ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ» У ПОЛЬЩІ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.2312
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
І.О.Вернигора

Керівник: кандидат педагогічних наук; професор
кафедри соціальної педагогіки та спеціальної
освіти _____ Заверико Н.В.

Рецензент _____

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Вернигорі Ігорю Олександровичу

1. Тема роботи: «Соціально-педагогічна інтеграція дітей та підлітків категорії «вимушених переселенців» у Польщі»

керівник роботи Заверико Н.В. канд. пед. н., професор
затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1505-с

2. Строк подання студентом роботи: 01.12.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності з інтеграції дітей-вимушених переселенців; описати сутність інтеграційних заходів з українськими дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі; виокремити й теоретично обґрунтувати цілісну соціально-педагогічну модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців в польський соціум; скласти рекомендації з інтеграційної діяльності соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.

5. Перелік графічного матеріалу: рисунків – 5, таблиць – 1 .

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Заверико Н.В.		
Розділ 1	Заверико Н.В.		
Розділ 2	Заверико Н.В.		
Висновки	Заверико Н.В.		

7. Дата видачі завдання: 25 вересня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Робота над першим розділом	січень-квітень	виконано
4	Робота над другим розділом	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатку	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Вернигора І.О.

Керівник роботи _____ Заверико Н.В.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

Апукхіна В. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 76 с., 5 рисунків, 1 таблиця, 61 джерело, 2 додатки.

Мета дослідження: на основі цілісного теоретичного аналізу наукових джерел і соціально-педагогічної практики обґрунтувати та визначити складові соціально-педагогічної моделі інтеграції українських дітей-вимушених переселенців в польський соціум.

Об'єкт дослідження: соціально-педагогічна діяльність з інтеграції вимушених переселенців у Польщі.

Предмет дослідження: соціально-педагогічна модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у польський соціум.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз наукових джерел; систематизація, порівняння та зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему метою визначення категоріального апарату дослідження;
- емпіричні: спостереження, опитування, бесіда); елементарні математичні статистики для кількісного та якісного аналізу узагальнених даних опитування.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: здійснено теоретичний аналіз понять «біженці», «мігранти» «вимушені переселенці»; теоретично обґрунтовано блоки соціально-педагогічної моделі з інтеграції дітей-вимушених переселенців і роль соціально-педагогічного проєктування в інтеграційному процесі взаємодії соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.

Практичне значення роботи полягає в розробці рекомендацій з соціально-педагогічного проєктування інтеграційного процесу в роботі соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.

Галузь використання: система соціальної підтримки дітей та підлітків, заклади освіти, управління (відділи) у справах дітей міського (районного)

підпорядкування.

ІНТЕГРАЦІЯ, ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ, ПОТРЕБИ, АДАПТАЦІЯ,
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ, СИСТЕМА ПІДТРИМКИ
ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ

SUMMARY

Vernygora I.O. Socio-Pedagogical Activities for the Integration of Children and Adolescents of Forced Migrants in Poland.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (61 items).

Research goal: To substantiate and identify the components of a socio-pedagogical model for the integration of Ukrainian child forced migrants into Polish society, based on a comprehensive theoretical analysis of scientific sources and socio-pedagogical practice.

Research object: Socio-pedagogical activities for the integration of forced migrants in Poland.

Research subject: Socio-pedagogical model for the integration of Ukrainian child forced migrants into Polish society.

Research methods:

- theoretical: analysis of scientific sources; systematization, comparison, and juxtaposition of different views on the problem to define the categorical framework of the study.

- empirical: observation, surveys, interviews; basic mathematical statistics for quantitative and qualitative analysis of generalized survey data.

Theoretical significance: The study involves a theoretical analysis of the concepts «refugees», «migrants», «forced migrants»; theoretically substantiates the blocks of the socio-pedagogical model for integrating child forced migrants and the role of socio-pedagogical planning in the integration process of the social educator's interaction with these children.

Practical significance: Development of recommendations for socio-pedagogical planning of the integration process in the work of social educators with child forced migrants.

Field of application: Social support system for children and adolescents,

educational institutions, city (district) child affairs management.

Key words: integration, forced migrants, needs, adaptation, socialization of children and adolescents, support system for forced migrants in Poland.

ЗМІСТ

Вступ.....	9
Розділ 1. Теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності з інтеграції дітей-вимушених переселенців.....	12
1.1. Теорія і практика надання соціально-педагогічної допомоги вимушеним переселенцям.....	12
1.2. Соціально-педагогічна діяльність з інтеграції дітей категорії «вимушені переселенці» у Польщі.....	25
Розділ 2 Моделювання процесу інтеграції українських дітей-вимушених переселенців.....	43
2.1. Соціально-педагогічна модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців.....	43
2.2. Рекомендації з покращення інтеграційної діяльності соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.....	53
Висновки.....	66
Список використаних джерел.....	69
Додатки.....	75

ВСТУП

Одним із завдань сучасної європейської міграційної політики є подолання стихійності міграції, розробка результативних механізмів впливу на цей процес, забезпечення нормальних умов життєдіяльності різних категорій біженців та зменшення негативних впливів біженства українців на європейський соціум. Запорукою успішної реалізації цих завдань є усвідомлення необхідності належної професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з дітьми-вимушеними переселенцями.

За даними Прикордонної служби Польщі, з 24 лютого 2022 р. польсько-український кордон перетнули близько 10 мільйонів біженців. Майже 1,5 мільйона отримали тимчасовий захист у цій країні. За інформацією Міністерства сім'ї та соціальної політики Республіки Польща, з початку повномасштабного вторгнення 82% українських біженців не мали досвіду роботи в Польщі до повномасштабного вторгнення.

Соціально-педагогічна роботи з дітьми із сімей мігрантів у Польщі ґрунтується на міжнародних документах про захист прав дітей і батьків: Конвенції ООН про права дитини, Європейської конвенції про здійснення прав дітей, а також законами Республіки Польщі: «Про систему освіти» (Ustawa o systemie oświaty), «Про соціальне забезпечення» (Ustawa o pomocy społecznej) та положеннями Кодексу сім'ї й опікунства (Kodeks rodzinny i opiekuńczy).

Актуальним питанням теорії і практики соціальної роботи в Україні присвячено роботи І. Беха, І. Зверєвої, Н. Заверики, М. Лукашевича, І. Миговича. Дослідження зарубіжного досвіду соціальної роботи і професійної підготовки соціальних працівників представлено у працях Р. Вайноли, О. Ольхович, В. Поліщук, А. Попової та інших.

Зважаючи на недостатній рівень вивчення досвіду соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців і професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з означеною категорією клієнтів,

вважаємо за доцільне проаналізувати досвід такої діяльності із зазначеною категорією дітей у Польщі. Тому обрано тему магістерської роботи «Соціально-педагогічна робота з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі».

Вибір теми наукового дослідження зумовлений існуючими суперечностями між: наявними процесами маргіналізації українських родин вимушених переселенців в європейських країнах і недостатньою увагою соціально-педагогічних працівників до їх вивчення; потребою соціально-педагогічної підтримки дітей-вимушених переселенців та відсутністю дієвих інструментів щодо створення для них інтеграційного середовища.

Об'єкт дослідження: соціально-педагогічна діяльність з інтеграції вимушених переселенців у Польщі.

Предмет дослідження: соціально-педагогічна модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у польський соціум.

Мета дослідження: на основі цілісного теоретичного аналізу наукових джерел і соціально-педагогічної практики обґрунтувати та визначити складові соціально-педагогічної моделі інтеграції українських дітей-вимушених переселенців в польський соціум.

Для досягнення даної мети були поставлені такі **завдання:**

- 1) проаналізувати теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності з інтеграції дітей-вимушених переселенців;
- 2) описати сутність інтеграційних заходів з українськими дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі;
- 3) виокремити й теоретично обґрунтувати цілісну соціально-педагогічну модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців в польський соціум;
- 4) скласти рекомендації з інтеграційної діяльності соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.

Гіпотеза дослідження полягала в припущенні, що соціально-педагогічне проєктування є найбільш ефективним практичним видом роботи соціального педагога з інтеграції дітей-вимушених переселенців до нового соціального

середовища.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз наукових джерел; систематизація, порівняння та зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему метою визначення категоріального апарату дослідження; емпіричні: спостереження, опитування, бесіда); елементарні математичні статистики для кількісного та якісного аналізу узагальнених даних опитування.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: здійснено теоретичний аналіз понять «біженці», «мігранти» «вимушені переселенці»; теоретично обґрунтовано блоки соціально-педагогічної моделі з інтеграції дітей-вимушених переселенців і роль соціально-педагогічного проєктування в інтеграційному процесі взаємодії соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.

Практичне значення роботи полягає в розробці рекомендацій з соціально-педагогічного проєктування інтеграційного процесу в роботі соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ-ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

1.1. Теорія і практика надання соціально-педагогічної допомоги вимушеним переселенцям

Проблема інтеграції різних категорій вимушених переселенців і біженців є наразі однією з найактуальніших у Європі у зв'язку з військовими діями в Україні. Надання соціальної допомоги цим групам населення поступово стає темою суспільної уваги, коли тисячі вимушених українських переселенців змінили своє звичайне місце проживання і потрапили до категорії ризику.

Нині розпочинають свою діяльність громадські організації й об'єднання, метою роботи яких є правовий і соціальний захист біженців, надання їм допомоги у працевлаштуванні, вихованні дітей, робота з жінками-біженками, дітьми-вимушеними переселенцями тощо.

Теоретичний аналіз напрацювань українських та зарубіжних учених і дослідників (Дж. Беррі [47], Л. Клосс [16], О. Огієнко [22], К. Раві [57], А. Рудігер та С. Спенсер [60] та ін.), які розкривають теоретичні і практичні основи соціальної роботи з біженцями, дозволив з'ясувати, що феномен біженства є складовою міжнародних міграційних процесів і характеризується перетином громадянами кордонів країни виходу.

Суть понять «міграція», «біженство», «вимушені переселенці» є предметом наукового вивчення багатьох зарубіжних й українських дослідників (Р. Бандури [2], С. Кастлеса [49], О. Ольхович [23], В. Поліщук [27], А. Попової [29] та ін).

За визначенням ООН, міграцією вважається переміщення осіб на термін більше шести місяців. Р. Бандура характеризує міграцію як «усі види руху населення, що мають суспільну значимість, включаючи переміщення з

передмістя в місто, всередині міста...» [2, с. 82].

У широкому розумінні міграція розглядається як сукупність усіх територіальних переміщень людей у просторі, що не залежить від їх тривалості і характеру. У вузькому розумінні, міграція – це процес, спрямований на постійну чи тимчасову зміну проживання людини.

За С. Кастлезом міграція існує у таких видах: за відстанню (міжнародна, внутрішня), за правовим статусом (легальна, не легальна), за причино-наслідковими факторами (економічна, трудова, політична) [49]. Типологічний підхід, заснований С. Кастлезом [49] і М. Міллером [55], передбачає таку типологію мігрантів: тимчасові, висококваліфіковані бізнес-мігранти, незаконні мігранти, репатріанти, члени родин, біженці.

За визначенням Конвенції Організації об'єднаних націй (ООН) про статус біженців, прийнятій 28 липня 1951 р., біженці – це «особи, які були змушені залишити свою країну через побоювання переслідування за расовими, релігійними, національними причинами, за приналежністю до визначеної соціальної групи чи політичними переконаннями» [2, с. 83].

В. Поліщук характеризує біженство як вимушену міграцію, «коли рішення щодо зміни місця проживання приймається під впливом обставин, які мають пряму чи потенційну загрозу для життя, здоров'я чи майна громадян та їх сімей... Біженцями вважають осіб, які перебувають за межами країни свого походження; зазнають обґрунтованих побоювань переслідування на основі расової і релігійної приналежності, громадянства, належності до певної соціальної групи, дотримання певних політичних переконань; не мають можливості чи бажання користуватись захистом країни виходу чи повертатися до неї» [27, с. 215-216].

Єдиної, науково обґрунтованої назви, що охоплювала б усіх людей, які були змушені втікати від війни в Україні, наразі немає. Варто говорити про категорію «переміщені люди/особи» або «вимушені мігранти». Ці поняття підкреслюють вимушений характер переїзду осіб. Правовий режим тимчасового захисту визначений Директивою ЄС 2001/55/ЄС, що була активована спеціально

для захисту переміщених осіб з України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. Підкреслимо, що режим тимчасового захисту застосовується лише країнами Європейського Союзу (ЄС) і тільки стосовно переміщених осіб з України: українських громадян; людей, які мали статус біженця або перебували під іншим захистом в Україні, а також людей, які перебували в Україні на законних підставах та не можуть повернутися до своєї країни [8].

У контексті нашого дослідження вимушеними переселенцями будемо вважати тимчасових мігрантів-біженців. Соціальна ситуація цієї категорії населення характеризується непередбачуваністю, психоемоційною насиченістю, морально-етичною дилемністю, професійною значущістю.

Погодимося із зарубіжними дослідниками, які вважають перебільшеним припущення про деструктивний вплив наявності переселенців на соціальну та економічну сферу розвинених європейських держав. Доведено, що держави відчуватимуть менше навантаження через витрати на інтеграцію мігрантів і біженців, якщо останні якнайшвидше вийдуть на ринок праці, а відтак знизиться їх залежність від соціальних виплат. Чим швидше вони інтегруються в нове іншомовне соціальне середовище, тим довше вони сплачуватимуть податки, робитимуть внески в систему соціального забезпечення держави, що їх прийняла [51; 52]. Це стосується дорослого населення. З дітьми-вимушеними переселенцями практика інтеграції побудована іншим чином.

Значну роль у вирішенні проблем реалізації соціально-педагогічної роботи з біженцями і вимушеними переселенцями у міжнародному контексті відіграють такі міжнародні організації як: Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародна Організація з Міграції, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Європейська Рада з питань біженців та вигнанців, Дитячого Фонду ООН ЮНЕСКО тощо, які виконують функцію соціальних посередників між різними категоріями біженців та урядами країн, що їх приймають. Зазначені організації допомагають державним структурам і неурядовим організаціям, які працюють у сфері міграції; здійснюють навчання представників влади, фахівців неурядових

організацій, соціальних працівників громадських організацій; поширюють інноваційні технології роботи з різними категоріями біженців, що апробовані у світовій практиці. Завдяки цим міжнародним організаціям інтеграційна загальна допомога біженцям містить: грошову допомогу, медичне страхування та курси з вивчення мови; доступ до соціальних працівників та консультації спеціалістів; інформацію щодо зв'язку з іншими інституціями та діяльність, спрямовану на інтеграцію в соціум. Наприклад, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) забезпечує захист і допомогу сім'ям вимушених переселенців у різних країнах світу. Вимушені переселенці, які зареєстровані у виконавчих партнерів УВКБ ООН, мають можливість отримати різні види допомоги: консультативну, юридичну, психологічну, фінансову тощо.

З метою розкриття досліджуваної проблеми вважаємо за доцільне приділити увагу розгляду соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями дорослого і дитячого віку. Особливості роботи з вимушеними переселенцями як мігрантами розкрито у працях О. Новак [56], К. Раві [57]. Так К. Раві класифікує соціальну роботу з мігрантами на практичну (як робота з окремою особою, чи групою осіб) і організаційну (діяльність установ, що надають соціальну допомогу, а також розробку програм надання допомоги) [57].

Розглядаючи проблему дослідження в цілісній єдності з різноманітними соціальними характеристиками життя, варто підкреслити значущість усіх складових системи соціального виховання: рідної мови, етнографії, шкільної освіти, особистості педагога, позашкільної освіти, особистості самого педагога, позашкільного виховання, діяльності громадських організацій, активності всіх членів громад і суспільства.

Польська дослідниця Б. Земба, аналізуючи шляхи вдосконалення соціально-педагогічної роботи з дітьми із маргінальних сімей наголошує, що партнерська взаємодія різних інститутів, закладів, установ, залучення дітей та їхніх батьків до культурно-масових, професійно-орієнтованих, суспільно-корисних і соціально значущих видів діяльності має найефективніші результати за умови соціально-правової, матеріально-технічної та психолого-медико-

педагогічної підтримки родин [14].

Усю сукупність методів, використовуваних в соціально-педагогічній роботі з вимушеними переселенцями, слід класифікувати за такими групами: теоретичні та практичні.

З точки зору І. Зверевої, Г. Лактіонової до теоретичних методів соціальної роботи з вимушеними переселенцями (незалежно від вікової категорії) слід віднести загальнонаукові методи: аналіз, ідеалізацію, узагальнення, порівняння, індукцію, дедукцію [35].

Практичні методи, у свою чергу, слід розподілити на етичні і професійні, які характеризують сукупність специфічних технологій, процедур і алгоритмів діяльності соціального педагога. До практичних методів роботи соціального педагога з вимушеними переселенцями можна віднести біографічний (метод особистих документів), за допомогою якого на основі дослідження особистих документів (автобіографій, щоденників, мемуарів) вивчаються суб'єктивні сторони вимушеної міграції.

У контексті дослідження, відповідно до обставин біографічний метод може моделюватися в такі різновиди, як непряме інтерв'ю, свідчення близьких і родини. Всі види інтерв'ю дозволяють соціальному педагогові вибрати найбільш адекватні для ситуації вимушеної міграції способи одержання необхідної інформації про клієнта і соціальної допомоги, якої він потребує [35].

Варто також визначити існування таких методів соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями в умовах військової агресії, як методи психологічної підтримки, спрямовані на формування свідомості особистості, стабілізацію емоційного стану та стимулювання діяльності особи; методи організації пізнавальної, творчої діяльності; правові методи; соціологічні методи, що включають теоретичне дослідження чи емпіричне дослідження (аналіз документів, біографічний метод, контент-аналіз, включене спостереження, опитування тощо) [35].

До типових видів організації соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями віднесемо соціальну діагностику, що включає в себе уважне

вислуховування і записування скарг клієнтів.

У роботі з категорією «вимушені переселенці» соціальному педагогові перевагу слід віддавати груповим методам роботи, що дозволяють охопити велику кількість осіб. Йдеться про групові тренінги, групи підтримки і взаємодопомоги, терапевтичні групи.

Загальною підставою переваги групових методів роботи, як визначили І. Григоренко та Н. Савельєва, є:

1) досвід групи дає клієнтові можливість розділити свої переживання з тими, хто має схожі проблеми а значить – знайти і усвідомити відчуття єдності своєї проблеми;

2) групова робота з урахуванням міжкультурних відмінностей сприяє адаптації клієнтів до іншого соціокультурного середовища, причому на різних рівнях – починаючи із зовнішнього (тренінги) і закінчуючи глибинним рівнем (створення терапевтичної групи);

3) група, крім власних цілей, здійснює соціальну підтримку, і в цьому сенсі терапевтичними є самі відносини між членами групи; цей аспект особливо значимий в групах взаємодопомоги [7].

Стосовно дитячої аудиторії вимушених переселенців, то визначимо такі форми групової роботи, як системні масові заходи – ігри, що охоплюють одночасно велику кількість дітей та тривають впродовж декількох днів. Наприклад, спеціальні тематичні конференції для мешканців громади або для підлітків та їх батьків, створення і функціонування театру, вокальних студій.

В. Рюль, досліджуючи встановила, що соціальна робота з мігрантами проводиться по «соціальному, соціально-психологічному, соціально-педагогічному, соціально-правовому, медико-соціальному, фінансовому, соціально-економічному, матеріальному, соціально-інформаційному і соціально-трудоному» напрямках [30, с. 4].

Узагальнюючи досвід зарубіжних й українських дослідників [2; 29; 30; 34; 41; 48; 51; 57] відзначимо, що практична соціальна робота з вимушеними переселенцями проводиться за такими основними напрямками (див. рис. 1.1):

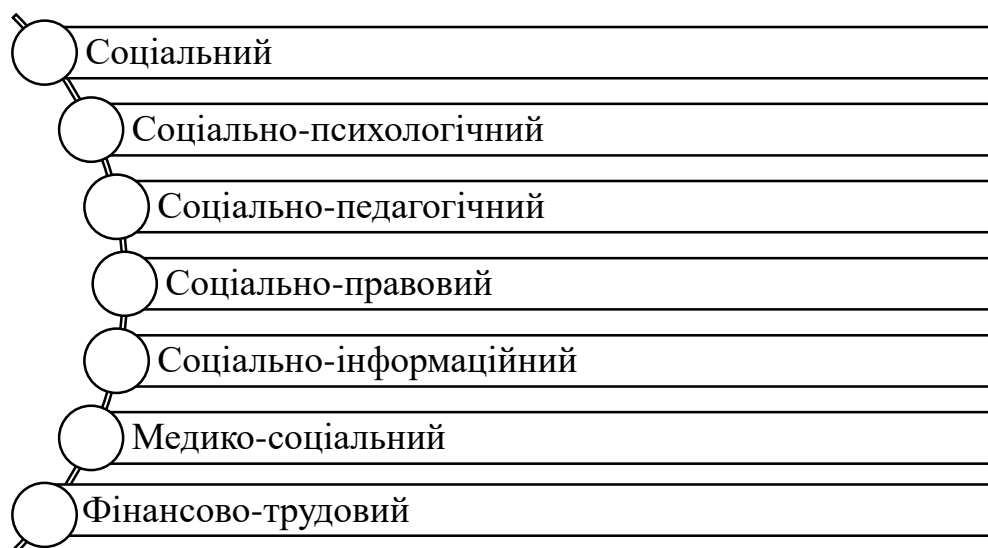

Рисунок 1.1. – Основні напрямки практичної соціальної роботи з вимушеними переселенцями.

У роботі соціального педагога за значущістю проаналізуємо визначені напрямки.

Соціальний напрямок: проведення соціальних консультацій та заходів щодо соціальної реабілітації в стаціонарних і нестаціонарних умовах; здійснення соціальної діагностики цільових груп вимушених переселенців; сприяння в одержанні пенсій та інших соціальних виплат; організація груп самопомоги і взаємодопомоги, культурно-дозвіллевої роботи з людьми похилого віку й осіб з особливими потребами; вирішення питань з допомоги в одержанні тимчасового житла; взаємодія з різними державними і громадськими організаціями та установами з питань матеріальної допомоги та дитячої безпритульності.

Соціально-інформаційний напрямок: інформування щодо діяльності соціальних служб; збір інформації про вимушених переселенців та її систематизація з метою організації оптимальної соціальної роботи з цією категорією населення; інформування громадськості і засобів масової інформації з проблем вимушених переселенців з метою встановлення з ними стійких соціальних зв'язків в громаді.

Соціально-психологічний напрямок: кризове психологічне консультування в умовах посттравматичного стресу; допомога в соціальній

адаптації; психологічна діагностика розвитку дітей і підлітків із родин вимушених переселенців.

Соціально-педагогічний напрямок: проведення консультацій із питань родини й виховання дітей; соціально-педагогічна робота з дітьми та підлітками; соціально-педагогічна допомога дітям і підліткам, які мають проблеми з навчанням; контроль за одержанням освіти дітьми і підлітками з родин вимушених переселенців; професійне консультування і сприяння одержанню професійної освіти підлітками й молоддю з числа вимушених переселенців; проведення дозвіллевих заходів для дітей і підлітків, спрямованих на адаптацію до нових соціальних й освітніх умов. Цей напрямок впроваджується у взаємодії з органами освіти, охорони здоров'я та правопорядку країни, де перебувають вимушені переселенці.

Соціально-правовий напрямок: захист прав і надання вимушеним переселенцям інформації про їхні права та обов'язки; соціально-правове консультування.

Медико-соціальний напрямок: консультування з медичних і санітарних проблем; контроль за адекватною санітарно-профілактичною роботою й дотриманням норм соціальної гігієни; виявлення хронічно хворих і непрацездатних осіб та організація для них спеціалізованих медико-соціальних консультацій; контроль за санітарним станом житла вимушених переселенців; розробка правових основ профілактики девіантної поведінки осіб з числа вимушених переселенців.

Фінансово-трудова напрямок: надання стартової фінансової допомоги, а також допомоги продуктами, ліками, речами тощо; сприяння в одержанні основної і додаткової роботи, відкритті власної справи; консультування з питань працевлаштування, зайнятості; організація курсів і семінарів з мовної і професійної підготовки вимушених переселенців [2].

Зазначені напрями потребують свого удосконалення і розвитку в умовах обмежень. А. Ходорчук встановлено, якщо робота соціального педагога у фінансових (матеріальних) напрямах досить обмежена, то за рахунок

удосконалення організаційних і технологічних елементів можливе значне поліпшення соціально-педагогічної діяльності у інших напрямках [42].

Проблеми соціально-педагогічної діяльності з мігрантами досліджували також українські науковці: І. Зверєва [12; 13], А. Капська [15], С. Пальчевський [25], С. Харченко [41].

А. Капська детально розглядає зміст окремих складників соціально-педагогічної діяльності. Соціально-педагогічна діяльність є соціальною за своєю сутністю та педагогічною за технологічним і методичним її забезпеченням [15].

С. Харченко зазначає, що соціально-педагогічна робота, у більшій мірі, спрямована на реалізацію завдань соціального виховання та соціально-педагогічного захисту дітей, підлітків, молоді [41].

Соціально-педагогічна діяльність, як визначає С. Пальчевський, полягає в забезпеченні соціалізації особистості освітньо-виховними засобами, у передачі дитині світового соціального досвіду, характеризує набутті чи відновленні соціальні орієнтації і соціальну поведінку [25].

Робота соціального педагога спрямована на виконання покладених на нього функціональних обов'язків і характеризується такими елементами як об'єкт діяльності, визначення функцій діяльності, розробка технологій, методик.

Отже, розглядати сутність і зміст професійної соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями, з точки зору методології, слід перш за все в напрямку реалізації функцій соціального педагога. Узагальнимо визначення функцій соціального педагога як: діяльність, що передбачена кваліфікаційною характеристикою обов'язків фахівця, що конкретизуються у спеціалізації (наприклад, робота з дітьми та членами родин вимушених переселенців); основні напрямки роботи, в яких конкретизується її зміст [15].

Проблема організації соціально-педагогічної допомоги для дорослих і дітей категорії «вимушені переселенці» залишається однією з найбільш значущих, особливо на початковому етапі їх адаптації до іншомовного середовища. Визначена проблема забезпечення інвентарем та обладнанням установ психолого-педагогічної та медико-соціальної допомоги, гуманітарних

центрів та центрів тимчасового розміщення біженців та мігрантів, які проводять комплексні реабілітаційні заходи.

Наголосимо, що зараз залишаються невирішеними питання медичного обслуговування дорослих та дітей в період розгляду клопотання про надання відповідного статусу тимчасового перебування. Наприклад, у місцях компактних поселень вимушених переселенців часто гостро стоїть проблема нестачі медичного, спортивного, дидактичного обладнання в закладах освіти, охорони здоров'я, установах соціального обслуговування населення, що приймають дітей сімей вимушених переселенців.

Основна маса соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями проводиться в міграційних службах, які співпрацюють зі установами соціального захисту, соціального обслуговування та охорони здоров'я. Найбільш складні умови роботи соціальних працівників (педагогів) в центрах тимчасового розміщення. Для соціальних працівників найбільш важливо пом'якшити негативні наслідки пережитої психологічної травми, наслідки вимушеного переїзду в іншу країну за допомогою індивідуальної та групової психотерапії, технологій усунення конфліктів, розвитку здібностей до спілкування, самостійності і толерантності.

Активність органів державної влади європейських країн в сфері адаптації вимушених переселенців до нового середовища обмежується тільки впровадженням таких заходів, що потребують малих фінансових витрат з боку держави. Так, є можливість щодо надання дошкільної і початкової освіти дітям-вимушеним переселенцям, видачі відповідних посвідчення біженця, проїзних документів, що пояснюється малими фінансовими витратами з боку держави. Зазначені заходи не є достатніми для повноцінної інтеграції біженців в суспільство, а відсутність забезпечення прав біженців як фінансового, так і соціального характеру є свідченням того, що держава вживає недостатньо заходів щодо інтеграції вимушених переселенців у суспільство, яке приймає їх [48].

Для вимушених переселенців характерний є не лише низький рівень зайнятості, а й переважно низькооплачуваний характер праці, яку їм пропонують.

Покращення становища вимушених переселенців може наступити при активізації їх власного потенціалу і ресурсів. Країни, у яких нараховується значна кількість вимушених переселенців, заохочують виникнення їхніх асоціацій, цільових груп, з врахуванням яких формуються суспільні фонди, призначені для розробки і реалізації проєктів, що відбивають їхні інтереси.

Практичній реалізації вищезазначеної діяльності соціального педагога з вимушеними переселенцями сприяють: практично зорієнтовані технології процесу організації просвітницької діяльності (рольові ігри, робота в групі, робота в команді тощо); волонтерська робота; залучення самих вимушених переселенців до організації, розробки і реалізації різнопланових проєктів і програм допомоги.

За даними опрацювання наукової літератури встановлено, що форми роботи з мігрантами, біженцями, вимушеними переселенцями слід розподілити на класичні (традиційні) і некласичні.

Класичні форми соціальної роботи розуміють як загальноприйняте надання соціальної і соціально-педагогічної допомоги, що застосовуються у всіх напрямках взаємодії з цими цільовими категоріями населення, які можна класифікувати як колективні, індивідуальні та суспільно-державні.

До некласичних форм роботи з мігрантами, біженцями, вимушеними переселенцями віднесено наступні: заходи з діагностики і вивчення особистості; психологічні тренінги, групи підтримки і взаємодопомоги; діяльність соціальних працівників в міграційних службах, центрах тимчасового розміщення; сприяння у допомозі зі створення вимушеними переселенцями некомерційних, громадських організацій або благодійних фондів.

Згідно досліджень колективу українських науковців К. Левченко, І. Трубавіної та І. Цушка під «формою соціально-педагогічної роботи ми розуміємо упорядковану певним чином структуру діяльності соціального педагога, яка зумовлена метою, завданнями, логікою і методами роботи на конкретних етапах роботи, в конкретних обставинах і характеризується особливими способами керування, організації та співробітництва соціального

педагога з дітьми у професійній діяльності» [37, с. 52].

Значна увага в наукових працях Р. Вайноли [5], Л. Завацької [9], Н. Заверико [10; 11] надається проблемам технологій соціально-педагогічної допомоги. У своїх дослідженнях науковці доводять, що сутність соціально-педагогічної допомоги у тому, що кожне мікросередовище по-своєму переробляє вплив зовнішніх соціальних умов на особу, проте елементи соціального середовища впливають на людину безпосередньо або опосередковано, випадково або закономірно, цілеспрямовано або стихійно. Такий вплив може мати постійний, стійкий або тимчасовий характер.

Можна зробити висновок про те, що оточуюче мікросередовище не здатне повною мірою забезпечити потреби особи вимушеного переселенця, якому вкрай потрібна соціально-педагогічна допомога. Зрозуміло, що в такому випадку соціальна активність як відображення трансформаційних перетворень особистості вимушеного переселенця спрямовує його саморозвиток і самоорганізацію на розширення можливостей для прояву власного потенціалу в соціально орієнтованій діяльності.

За рекомендаціями Міжнародної федерації соціальних працівників, Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи, Ради з освіти у галузі соціальної роботи і узагальненням напрацювань українських дослідників (О. Ольхович [23] В. Поліщук [27] та ін.) нами виокремлені основні концептуальні підходи до соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців:

- визнання дитини як найвищої цінності суспільства;
- визнання культурних та етнічних особливостей учасників соціальної взаємодії;
- вирішення соціальних проблем конкретного вимушеного переселенця чи певної вікової групи на основі гуманістичних підходів;
- адекватність рівня професійної підготовки соціального педагога вимогам суспільної практики;
- підготовка асистентів і помічників соціальних педагогів в роботі з дітьми із середовища вимушених переселенців.

Теоретичний аналіз наукових праць засвідчив, що поява українських вимушених переселенців демонструє реальність в Європі. Позиції європейських дослідників свідчать про те, що у розумінні організації соціально-педагогічної роботи з цією цільовою групою населення доцільно виокремлювати три напрямки: 1) культурологічний (прийняття норм і поведінки); 2) соціально-рольовий (інтеграція); 3) соціально-структурний (відсутність прав і свобод, їх реалізації, потрапляння в гірші умови внаслідок військових дій).

Відповідно до цих напрямків визначено, що вимушені переселенці – це соціальна група, яка нездатна самостійно вирішувати свої проблеми, яка вирізняється станом і поведінкою, що заважають їй інтегруватися в нове суспільство.

Форми і методи соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями принесуть позитивні результати при наявності прогнозування проблем вимушених переселенців та чіткої і послідовної політики надання різних видів допомоги.

У процесі дослідження нами з'ясовано, що практика надання соціально-педагогічної допомоги вимушеним переселенцям має різнорівневий характер, базується на міждисциплінарному підході і партнерських взаєминах з різними соціальними установами (державними і недержавними). Предметом практичної соціально-педагогічної діяльності з вимушеними переселенцями є особливості педагогічного й просвітницького впливів на процес соціальної адаптації цієї категорії населення. Метою роботи соціального педагога з вимушеними переселенцями є створення оптимальних умов для їхнього саморозвитку й соціалізації особистості.

Підсумовуючи зазначимо, що у цілому соціально-педагогічна робота з категорією «вимушені переселенці» передбачає не тільки систему надання допомоги окремим індивідам і віковим групам, які опинилися в результаті вимушеної міграції в складній життєвій ситуації, але й реорганізацію соціального середовища, врахування соціальної ситуації, характеру потоків вимушених переселенців, чисельності їх категорій. Державна політика багатьох

країн ЄС орієнтована на підтримку соціального, емоційного та психологічного здоров'я вимушених переселенців з України.

1.2. Соціально-педагогічна діяльність з інтеграції дітей категорії «вимушені переселенці» у Польщі

Згідно з даними Прикордонної служби, з дня початку російської агресії проти України 24 лютого 2022 р. понад 3,2 мільйона біженців з України, переважно жінки та діти, перетинули польсько-український кордон. Понад 1,5 мільйона наймолодших українців покинули свою країну. Іншими словами, в Україні в середньому понад 75 000 дітей стають біженцями щодня з початку війни [54].

Європейська Комісія (ЄК) у березні 2022 р. у документі «Політичні рекомендації щодо підтримки включення українських біженців до освіти» (Policy guidance on supporting inclusion of Ukrainian refugees in education: Considerations, key principles and practice) запропонувала ключові принципи інтеграції українських дітей-вимушених переселенців до держав-членів. У цьому документі наголошено, що «безпосереднім пріоритетом є створення для дітей-біженців місць, де вони відчувають себе в безпеці та мають доступ до освіти, а також умови для подолання психологічних травм й мовних бар'єрів» [50]. Для цього ЄК запропоновано комплексний підхід, що охоплює три напрями організації діяльності з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців:

1. Задоволення освітніх потреб дітей (наприклад, вивчення мови приймаючої країни, адаптація до нової системи освіти);
2. Задоволення соціальних потреб (організація спільнот для спілкування з іншими, у тому числі не-біженцями, відчуття приналежності до нової країни, розвиток особистої ідентичності);
3. Задоволення емоційних потреб (сформованість відчуття безпеки, подолання психологічної травми, стабілізація емоційного стану) [50].

Європейська Комісія за підтримки держав-членів ЄС сформувала, задокументувала і реалізує цілеспрямовану та комплексну діяльність з інтеграції українських дітей і молоді в Європейську спільноту.

У Польщі існуюча система підтримки дітей виконує реалізацію трьох основних функцій: соціально-побутові, профілактично-освітні, реабілітаційно-ресоціалізаційні [14].

Важливо визначити проблеми в житті дитини, яка отримала психічну травму від ситуації знаходження і біженства від військових дій: по-перше, це проблеми, що пов'язані з збереженням психічного здоров'я і самовизначення дітей і підлітків; по-друге, це проблеми, що пов'язані з неблагополуччям родини, порушенням прав дитини та наслідками насилля; по-третє, це проблеми, що пов'язані з конфліктами у іншомовному мезо- та мікросередовищі.

Проаналізуємо спочатку проблеми, які формують уявлення про першочергові напрями інтеграційної діяльності соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями.

Виникає складна проблема: кількість дітей в евакуації без опіки або під опікою власних братів і сестер є відносно високою. Загроза війни змусила евакуювати цілі дитячі будинки разом з їхніми опікунами та вихователями. Більшість з цих евакуацій були організовані неурядовими або церковними організаціями, які забезпечують їхнє знаходження в Польщі. На початок березня 2023 р. у Польщі проживало близько 2100 українських дітей, позбавлених батьківського піклування, більшість з яких (2059) живуть разом зі своїми опікунами в таких тимчасових приміщеннях, наприклад гуртожитках, хостелах, готелях. Крім того, 306 українських дітей були влаштовані в польську систему альтернативної опіки, з яких 236 дітей залишилися в інтернатних закладах, а 70 дітей були влаштовані в прийомні сім'ї [54; 59]. Виникає проблема «євросиротства».

Рената Бем підрахувала, що українські діти у Польщі становлять понад половину українських біженців у Польщі. Однак в офіційних реєстрах, які веде уряд, їх налічується близько 900 000 [47].

Міністр освіти і науки Пшемислав Чарнек під час зустрічі в одній зі шкіл 25 квітня 2022 року назвав цифру 190 000 українських дітей, які, за його словами, охоплені польською системою освіти. Ця цифра, однак, у контексті наведених вище даних означає, що більшість українських дітей все ще залишаються за межами польської системи освіти [53].

Ситуація дітей-вимушених переселенців у деяких аспектах схожа на ситуацію дітей-мігрантів, але є низка питань, які вимагають окремого аналізу цієї ситуації. Істотною відмінністю є невизначеність щодо того, як довго українські діти будуть включені в польську систему освіти. Деякі сім'ї вже заявили, що вони однозначно хочуть повернутися до своїх домів в Україні, як тільки закінчиться війна, деякі шукають місце проживання в інших країнах ЄС або Канаді, де є велика українська діаспора. Певна кількість жінок з дітьми задекларувала свій намір залишитися в Польщі.

Нині для Польщі це може сприймати як соціальний і фінансовий тягар, але якщо взяти до уваги демографічну ситуацію в Польщі, то це можна розглядати як можливість покращити у майбутньому постійно зростаючий ринку праці в майбутньому: приїжджають переважно молоді жінки з дітьми.

Найважливішим завданням соціально-педагогічної роботи є організація надання можливості дитині участі у заходах з «подолання досвіду втечі від війни», включення її у коло однолітків і створення підґрунтя для нормального життя. Батьки або сім'я є надзвичайно важливими в житті дітей-вимушених переселенців. Саме вони створюють їхнє найближче оточення і формують відчуття безпеки, і саме з них слід починати будувати новий світ для таких дітей, залучаючи їх до шкільного життя в іншій країні, до процесів прийняття рішень, а також до громадської діяльності. Бо саме батьки найкраще знають своїх дітей, їхній потенціал, сильні та слабкі сторони. Тому робота з батьками чи родиною також входить у фокус соціально-педагогічної взаємодії щодо інтеграції дітей категорії «вимушені переселенці».

Як і у випадку з дітьми мігрантів, модель соціально-освітньої адаптації дітей-вимушених переселенців має важливе значення. Такі діти можуть бути

включені в польську систему освіти – але це вимагає розширення шкіл і працевлаштування більшої кількості українських вчителів, або ж діти повинні залишитися в українській системі освіти, наприклад, у формі дистанційного навчання, що також потребує певної допомоги, зокрема, технічної, у вигляді розміщення та забезпечення сучасним обладнанням. Під впливом соціальних змін соціально-педагогічна діяльність з інтеграції дітей категорії «вимушені переселенці» є інноваційною проєктна діяльністю, що зорієнтована на модифікацію педагогічних об'єктів з метою ефективної соціалізації та інкультурації дітей цієї категорії в процесі їх знаходження в іншій країні.

Згідно зі звітом Спілки польських метрополій (СПМ), до наступних польських метрополій прибула така кількість дітей: див. табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Кількість дітей, які прибули до польських міст
(станом на 1 квітня 2022 року за даними Report on Ukrainian refugees in Polish cities, Union of Polish Metropolises [59])

Місто у Польщі	Кількість українських дітей
Варшава	63,26
Вроцлав	42,09
Гданськ	38,12
Катовіце	18,99
Краків	42,70
Люблін	16,87
Познань	14,16

За підрахунками експертів, якщо в місто приїжджає 10 000 нових дітей, 10 нових шкіл і 500 нових вчителів повинні матеріалізуватися, щоб прийняти їх. Встановлена проблема в тому, що українські учні, які навчаються в польських класах, не володіють польською мовою. Це україномовні та російськомовні учні, що становить великий виклик для вчителів, які проводять заняття. які проводять заняття.

Проаналізувавши цифри у таблиці, виникає питання про можливі шляхи вирішення визначених вище проблем. У польському суспільстві з'являється така соціальна проблема як поява ксенофобських тенденцій. Відзначимо, що такі тенденції можуть посилитися з часом і зі збільшенням фінансових витрат, пов'язаних на допомогу біженцям.

Польща, до якої прибувала велика група біженців і вимушених переселенців, стикається з низкою викликів, щоб уникнути ситуацій конфлікту, агресії та соціальної ізоляції в майбутньому. Тому дуже важливо ефективно консультиватися з місцевими органами влади, закладами освіти, батьками і, без сумніву, з неурядовими організаціями, які мають відношення до цієї проблеми та які займаються захистом прав людини навіть у некризових умовах. Однак їхня діяльність не може ґрунтуватися виключно на проектному фінансуванні, оскільки, це не дозволяє забезпечити безперервність здійснюваної інтеграційної діяльності, а отже, в свою чергу, суттєво знижує її ефективність.

Уряд Польщі, населення країни продовжує активно підтримувати вимушених українських переселенців та їх сім'ї, надаючи соціальну, фінансову та психолого-педагогічну підтримку і супровід. Польська влада у партнерстві з міжнародними організаціями організовують різноманітні освітні, розважальні заходи та майстер-класи, результатом проведення яких є полегшення адаптації дітей- вимушених переселенців з України. Основними практиками з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у Польщі є безкоштовні табори, мовні курси, майстер-класи.

Соціально-педагогічні послуги, що реалізуються для родин вимушених переселенців у Польщі включають в себе ключові питання діагностики і забезпечення мовної та культурної інтеграції, реалізація можливостей активної громадської позиції, здійснення міжкультурних заходів у вигляді адаптації до особливостей культури середовища. За законодавством, кожен вимушений переселенець, який бажає залишитися у країні повинен мати базові навички знання мови спілкування. У країні діагностику особистісних потреб українських дітей проводять психолого-педагогічні консультаційні центри та шкільні

інспектори.

Охарактеризуємо ряд цих практик в роботі соціального педагога у містах і регіонах Польщі. У межах всієї країни створено Українські Освітні Хаби в Польщі, місією яких є сприяння інтеграції до місцевої громади українців, які наразі знаходяться на території цієї країни. Цей освітній проєкт створено для громадян України, які внаслідок російської агресії, вимушено покинули свою країну. Стосовно роботи з дітьми-вимушеними переселенцями у цих хабах здійснюється сприяння інтеграції дітей до місцевих громад, координація процесу навчання та змістовного дозвілля українських дітей.

За даними сайту «Мережа українських освітніх хабів» [61] до популярних заходів віднесено: проведення циклу занять «Уроки для життя в рамках проєкту для українських підлітків», майстер-клас «Діти», нетворкінг для підлітків або чому важливо дружити з однокласниками.

Цікавим для нашого дослідження є те, що на початку 2023 р. Рада Європи об'єднавшись з трьома міжнародними організаціями та Союзом польських метрополій започаткувала Академію з інтеграції мігрантів та біженців у містах Польщі. Місія цієї Академії у наданні соціальної, освітньої допомоги польським містам інтегрувати біженців і мігрантів. Заходи, організовані Радою Європи спільно з Агентством ООН у справах біженців та Організацією економічного співробітництва та розвитку, допомагають місцевій владі країни впоратися з напливом вимушених переселенців із України.

Згідно з угодою з ЄС, Варшава отримала у 2022 р. майже 100 млн злотих (близько 22,5 млн доларів) на підтримку українських біженців. У рамках співпраці було підготовлено 35 проєктів, метою яких є насамперед захист дітей-біженців. Так у Варшаві працює проєкт «Інтеграція» для польської та української молоді у віці 14–16 років та для дітей молодшого віку від 7 років. Тривалість один місяць польськомовних канікул для українських учасників та англomовних класів для польських учасників у формі денних таборів. У програмі проєкту – екскурсійні поїздки по Варшаві та спільна підготовка польськими та українськими дітьми і підлітками творчого заходу.

У вересні 2022 р. у Варшаві, за сприяння фонду Future for Ukraine, було відкрито другий дитячий центр для українських дітей, які втекли від війни, й знайшли тимчасовий прихисток у Польщі. Діти віком від 3 до 15 років матимуть змогу безплатно відвідувати різноманітні майстер-класи, заняття та ігри під наглядом досвідчених психологів та фахівців. Перший центр також активно працює впродовж декількох місяців у столиці.

Робота центрів поділена на чотири вікові категорії дітей і підлітків: 3-5 років, 5-7 років, 8-11 років, й 12-15 років. Кожна категорія відповідно до віку займається різними напрямками занять. З дітками дошкільного віку вивчають історію, традиції та культуру Польщі, проводять арт-терапію. З молодшими школярами і підлітками фахівці займаються музикою, творчістю, й проводять різноманітні майстер-класи.

Таким чином, мерія столиці Польщі, неурядові і церковні організації Варшави приділяють велике значення інтеграції, тому організовано курси польської мови та спільні заняття для українських та польських дітей і підлітків.

У Вроцлаві у грудні 2022 р. було започатковано за підтримки ЮНІСЕФ соціальний проєкт для інтеграції дітей, підлітків і дорослих з України в новому міжкультурному середовищі. Метою цього проєкту є психологічна підтримка, реабілітація, адаптація та інтеграція в новому іншомовному і соціокультурному середовищі українських дітей, підлітків і дорослих, які приїхали до Польщі внаслідок військових дій в Україні. Діти можуть практикувати польську мову на різних рівнях, проходити практичні заняття з логопедом, психологом, педагогом, зустрічатися з однолітками.

Відзначимо, що Центр міжкультурної інтеграції у м. Вроцлав, створений у рамках співпраці Фондації Wroclife та Асоціації Критичної Освіти, пропонує різні види соціальної активності, гуртки, групові та індивідуальні заняття, тренінги, семінари, майстер-класи. Серед них пропоновано заняття для дітей з особливими потребами: арт-терапія, доготерапія, нетипові види малювання, логоритміка з логопедом-дефектологом, художні майстер-класи для дітей молодшого віку.

Для підлітків існує розмовний клуб польської мови, проводяться семінари з висококваліфікованими спеціалістами з різних галузей (освіти, охорони здоров'я) та різні види фізичної активності та соціальної інтеграції. Водночас, для підлітків також організовано групові зустрічі з психологом, основна мета яких – підліткова інтеграція, опрацювання проблем перехідного віку, інтеграція в мовному і культурному середовищі. Важливо акцентувати увагу на тому, що діяльність підлітків є особливою формою активності, у результаті реалізації якої здійснюються перетворення умов середовища, «включених в діяльність (зовнішні предмети, внутрішня реальність), перетворення самої діяльності і перетворення того, хто діє, тобто суб'єкта діяльності» [3, с. 25–26].

Також у м. Вроцлав відкрито денний інтеграційний табір «Світ IT» для підлітків віком 14–16 років. Безкоштовні заняття у цьому таборі (тривалістю 5 днів) дозволяють українським дітям детальніше освоїти нові інформаційні технології в ігровому форматі. Слід також зупинитися на функціонуючих вроцлавських центрах дистанційного навчання, що діють при молодіжних культурних центрах. Нині їх відвідують підлітки віком від 13 до 15 років. Проект цих центрів також створений у співпраці з ЮНІСЕФ.

Фахівцями (соціальними педагогами) проводять також індивідуальні і групові консультації для дітей і батьків; групові зустрічі для жінок «Жіночі розмови», основна мета яких – інтеграція в новому середовищі, пошук себе та соціальна підтримка. Цікавим результатом є те, що до описаних проектів долучились сотні учасників, серед яких українські і польські волонтери, психологи, педагоги, фахівці з арт-терапії, логопеди, викладачі польської мови для дітей, представники громади і уряду Вроцлава. Ефективність взаємодії підтверджена можливістю поступової інтеграції, вирішення соціальних і психологічних проблем і налагодження співпраці для представників українсько-польської громади.

У м. Ополе органами місцевого самоврядування у межах підтримки українських біженців прийнято рішення про виділення коштів, які будуть спрямовані на організацію та проведення майстер-класів, мовних курсів,

розважальних заходів та Днів Україні для українських дітей та їхніх матерів.

Завдяки фінансовій підтримці ЮНІСЕФ у м. Лодзь було оголошено конкурс для організацій та установ, які будуть проводити інтеграційні зустрічі українських та польських дітей і підлітків.

У м. Гданську функціонують групи підтримки для жінок та дітей, які опинилися в складних життєвих умовах через військовий стан в Україні. Організувано ці групи підтримки стараннями Історичного музею Гданська та локальної ініціативи Gdansk Pomaga, якою керує біженка з України. Заняття організовано в малих цільових групах, проводяться впродовж 4 годин. Перші дві години – це, інтеграційне заняття з психологом чи соціальним педагогом, друга частина – це заняття з вивчення польської мови. На цих заняттях вивчають слова, речення, щоб вимушені переселенці змогли почуватися комфортніше в будь-яких життєвих ситуаціях. Вивчають такі теми як: «Я в магазині», «Я у лікаря», «Як сортувати сміття» тощо. Мета таких занять у групах підтримки – пізнання життя поляків і поступова інтеграція.

У м. Гданську також приділено увагу створенню будинку для дітей з України, які втратили батьків на війні з метою подання «євроситрїтства». Займається цим процесом польська фундація «Obudź Nadzieję». У фундації наголошують на тому, що все в цьому будинку буде нове, якісне та комфортне для проживання, адаптації і розвитку дітей.

Також у м. Гданську продовжено діяльність інтеграційного проєкту «Pojednej stronie» для батьків і дітей категорії «вимушені переселенці». Ініціатива «Pojednej stronie» розпочала свою діяльність ще в літку 2022 р. Першочергове завдання, яке ставили перед собою організатори проєкту, полягало в тому, щоби ознайомити членів родин вимушених переселенців з особливостями функціонування державних установ та сфер життєзабезпечення в Польщі. Так, завдяки участі в проєкті, учасники отримали змогу дізнатися: яка специфіка польських систем охорони здоров'я та освіти; як можна користуватися громадським транспортом; як функціонують органи місцевої влади; де можна організувати відпочинок для дітей. Педагогічно-адаптаційні заходи в рамках

цього проєкту продовжуються й нині. Під час зустрічей учасники обговорюють найактуальніші питання, які виникають у родинх вимушених переселенців у Польщі, знайомляться з історією старовинного Гданська та просто спілкуються в дружній атмосфері.

Проведене у м. Гдиня міським центром дослідження з виявлення потреб дітей-вимушених переселенців, які перебувають у соціально новому середовищі, дозволило встановити, що найбільша їхня кількість проживає в цих трьох районах, що спонукало представників Центру соціальної допомоги Гдині в тісній співпраці з Фондом соціальних змін «Креатив» (Fundacja Zmian Społecznych «Kreatywni») розробити програму з реактивації цих районів. Успіх реактивізації маргінальних спільнот, налагодження конструктивних соціальних відносин забезпечили самі жителі районів завдяки методу «сусідська група». Громадські активісти організували всіх мешканців районів разом з родинами дітей-вимушених переселенців щодо ремонту дитячого майданчика, під'їздів, фарбування парканів і лавок тощо.

У Кракові створено Український клуб від фонду «Зустріч» для дітей, що евакуювалися з України. У цьому клубі працюють українські психологи і соціальні педагоги. Встановлено, що для українських дітей обов'язково треба проводити арттерапевтичні заняття, на яких вони матимуть можливість відпрацювати негативні емоції. В клубі після інтеграційних занять діти навчилися помалу прислуховуються одне до одного.

Доцільно також розглянути діяльність з інтеграції дітей-вимушених переселенців у сформованій розгалуженій мережі установ, підпорядкованих польським громадським об'єднанням та організаціям. У межах соціальної допомоги дедалі частіше з'являються різні громадські організації зі збору та заробляння грошей на користь вимушених переселенців. Проаналізувавши способи надання соціальних послуг родинам вимушених переселенців, виокремимо схожі критерії ефективності їхньої діяльності з інтеграції: 1) своєчасність профілактичної соціально-педагогічної роботи (громадська профілактика, профілактика у виховній роботі, профілактика в соціально-

виховній роботі) щодо попередження маргіналізації дітей-вимушених переселенців; 2) відповідність програм інтеграції (що містять освітній, оздоровчий, просвітницький, морально-духовний, соціокультурний, екологічний компоненти) запитам дітей сімей вимушених переселенців; 3) системність соціалізаційних та інтеграційних заходів із групами дітей-вимушених переселенців; 4) підтримка всієї родини вимушених переселенців в кризовій ситуації.

Цікавим є також досвід дитячого будинку ім. Гораздовського у м. Кросно з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців. Це недержавний опікунсько-виховний заклад соціалізації, що забезпечує цілодобову опіку та виховання та задовольняє головні потреби своїх вихованців. Цей дитячий будинок призначений для нормально розвинених дітей від 3 до 18 років, а його діяльність фінансується церквою. Закладом реалізується інтеграційна програма, заснована на християнських засадах. Заклад є юридичною особою, діяльність якої не є прибутковою і здійснюється відповідно до відповідно до статуту. Контролює дитячий будинок настоятелька, а педагогічний нагляд здійснює Підкарпатський воєвода в Жешуві. Як католицька установа, цей заклад підпадає і під нагляд Єпископа Пшемишлянської Єпархії.

Другий приклад діяльності католицького закладу «Наш Дім» у Мейсцу П'ястовим. Цей заклад забезпечує цілодобове піклування та виховання дітей повністю або частково позбавлених батьківського піклування, для яких не знайшлося прийомної сім'ї, і які проживали в середовищі із суспільними патологіями. Сьогодні установа надає дітям та молоді від 3 до 18 років виховну опіку, виконуючи при цьому функції сім'ї у сфері опіки та виховання, забезпечуючи вихованцям всебічну виховну турботу та створюючи їм сприятливі умови для належного розвитку.

У процесі дослідження з'ясовано, що соціально-педагогічна робота з українськими дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі здійснюється на основі партнерської співпраці державних і неурядових громадських організацій та об'єднань і спрямована на забезпечення інтеграції дітей у соціальну структуру

країни. Діти-вимушені переселенці – це не просто українські переселенці, яким треба пройти інтеграцію в іншомовний соціум та вивчити мову. Вони можуть бути тими, хто втратив батьків, дім, коло однолітків, звичайне життя. Переїжджаючи до нової країни, ці діти стикаються із безліччю проблем, інколи навіть нема з ким поділитися своїми думками. Тому дуже важлива допомога від фахівців – професійних психологів, соціальних працівників і соціальних педагогів. У такій командній діяльності кожна українська дитина зможе отримати шанс на повноцінне відновлене життя.

Цікавим для нашого дослідження також є розгляд досвіду з інтеграційного соціально-педагогічного впливу на дітей-вимушених переселенців Церкви у Польщі. Цей вплив відбувається як ззовні – розвиток здатності успадковувати культурних зразків, що дають змогу переселенцю осягати та приймати норми і цінності суспільства, та й зсередини – створення процесу духовно-морального становлення особистості. Зазначимо, що обидва напрями мають сприяти формуванню не просто духовно розвиненої особистості дитини, яка приймає норми і цінності суспільства, а особистість корисну польському суспільству. Тобто, соціально-педагогічна робота Церкви з родинами вимушених переселенців покликана спрямувати її життя на створення природного середовища внутрішньої свободи особистості. Для цього в Польщі дедалі більшого впливу набувають католицькі заклади освіти різного рівня.

Варто враховувати описаний Л. Завадською ресурсний підхід, який визначає «арсенал засобів та спроможність для виконання будь-якого завдання або удосконалення тих або інших дій, особливо коли вони мають надзвичайний характер чи здійснюються в критичній ситуації» [9, с. 9]. Ресурси в соціально-педагогічній діяльності з інтеграції дітей-вимушених переселенців розглядаються з точки зору їх джерел і корисності застосування: внутрішні або зовнішні по відношенню до особистості чи цільової групи вимушених переселенців; офіційні (формальні) або неофіційні (неформальні, недержавні); реально існуючі або потенційні (ситуативно приховані).

Опис досвіду соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними

переселенцями у Польщі довів значущість соціально-педагогічного проєктування як інтегративного виду діяльності, що «синтезує елементи ігрової, навчально-пізнавальної, орієнтаційної, перетворюючої, комунікативної, творчої діяльності й має загальну мету, узгоджені методи, способи, спрямовані на досягнення якісного результату» [18, с. 79].

Використовуючи напрацювання українських педагогів і психологів під керівництвом О. Киричука [36] соціально-педагогічне проєктування у нашому дослідженні слід розглядати з трьох умовних частин: 1) соціальної, що відповідає сучасним умовам та вимогам суспільства; 2) психолого-педагогічної, що відображає основні напрями діяльності соціального педагога і дітей-вимушених переселенців; 3) особистісної, що є власне процесом розробки проєкту з інтеграції або окремої дитини, або особистості в межах малої соціальної групи.

Ми погоджуємось з твердженням Н. Павлік про те, що основними цілями соціальних і соціально-педагогічних проєктів є поширення ідей неформального навчання дітей і молоді, обмін досвідом додаткової соціальної освіти, можливість популяризувати неформальні форми освіти як основу розвитку громадянського суспільства [24].

Соціальному педагогові у роботі з дітьми-вимушеними переселенцями необхідно приділити увагу вивченню впливу міграційного процесу, адаптації до культури, відокремлення від сім'ї та ситуацій вразливості дитини на стрес; проєктуванню різних видів соціально-педагогічної взаємодії з родинами вимушених переселенців, де є діти.

За даними спостережень і вивчення польських сайтів слід виділити серед методів роботи соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі ті, що мають соціально-педагогічний зміст:

- 1) підтримування і супровід;
- 2) безпосередній вплив;
- 3) рефлексія і зміна ролі [40].

Підтримування і супровід здійснюються з метою зменшення занепокоєння, негативного уявлення про себе, підвищення самооцінки дитини. Складовими

методу є: висловлювання прийняття дитини, поділяння з дитиною її тривоги, переконання її в тому, що в цій країні їй хочуть допомогти.

Безпосередній вплив соціального педагога при взаємодії з дитиною здійснюється з метою координації конкретній поведінкових дій. Такий вплив означає спонукання дитини до певної діяльності через висловлювання думок, пропозицій, вимог, наполягання, поради тощо. Водночас при цьому методі важливі рішення повинні бути прийняті дитиною завдяки нав'язуванням соціальним педагогом.

Рефлексія і, як наслідок, зміна ролі дитини передбачає аналіз ситуації у таких напрямках: 1) урахування дитиною впливів іншомовного середовища на себе саму та на оточуючих; 2) власна поведінка; 3) причини, які визначають ускладнення у взаємодіях між самою собою та іншими людьми. Саме соціальний педагог спонукає дитину до рефлексії в умовах інтеграції до повноцінного життя в іншій країні.

Узагальненню суті і змісту соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі слугували пропозиції такого її визначення: соціально-педагогічна робота з дітьми-вимушеними переселенцями – це надання соціальної, соціально-педагогічної допомоги дітям і членам їх родин у соціальній адаптації та інтеграції в соціум.

Узагальнюючи можна стверджувати, що в практичній соціально-педагогічній роботі з дітьми-вимушеними переселенцями слід визначати, що технологічний процес інтегративної діяльності повинен складатися з трьох основних етапів: 1) діагностика (оцінка) реальної ситуації, в якій опинилась дитина; 2) визначення до чого прагне дитина, яких результатів вона чекає від свого життя; 3) безпосередня соціальна дія.

У контексті соціально-педагогічної роботи, ми розглядаємо діяльність з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі як формування їхньої емоційно-моральної сфери, розвиток якої сприяє повноцінному набуттю здатності адаптуватися до нового суспільного життя та польської культури. Предметом такого інтеграційного процесу є покоління, яке ще недостатньо зріле

для здійснення своїх соціальних ролей, забезпечення своєї соціальної стабільності та участі в економічній, екологічній, політичному, духовному та культурному житті.

Повноцінний ефект від соціально-педагогічного та інтеграційного впливу на українську родину вимушених переселенців настає виключно в умовах тісної співпраці різноспрямованих культурних, виховних, освітніх та інших інституцій.

Соціально-педагогічна робота з дітьми-вимушеними переселенцями є різновидом цілеспрямованого впливу, який чинить на неї фахівець соціальної сфери. Це, водночас, здійснюють і органи державного управління освітою, які базується на певних відомостях і засобах, які мають у своєму розпорядженні. Для повноцінного функціонування соціально-виховного середовища для дітей-вимушених переселенців його педагогічне координування має передбачати такі умови:

а) система управління повинна мати у своєму розпорядженні певні відомості про систему керованого (тобто про соціально-виховне середовище для дітей із родин вимушених переселенців) її оточення, а також про вільні засоби впливу, якими вона володіє;

б) система управління має чітко визначити характеристику діяльності керованої системи та її оточення. У зв'язку з цим, інтеграція у соціально-виховне середовище передбачає розробки, пов'язані з отриманням і наданням відповідної інформації.

Водночас важливими напрямками соціально-педагогічної діяльності з інтеграції з точки зору ефективності її реалізації є такі дії:

- 1) постулювання як визначення оперативних цілей;
- 2) оптимізація як складання різних версій дій, що передбачає мінливість середовища і вибір найкращого з можливих варіантів роботи;
- 3) реалізація як використання засобів, відповідно до раніше встановленими методами для досягнення раніше поставлених цілей у постійно мінливому середовищі [14].

Узагальнемо стан соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними

переселенцями у Польщі. У соціально-педагогічній роботі виявлено такі методи: метод роботи з дитиною або членами родинною, зорієнтований на збір інформації про них та аналіз їхніх життєвих ситуацій; метод групової роботи, спрямований на використання ресурсів групи, щоб викликати зміни і трансформації в окремих її членів; метод суспільної організації, що використовується для поліпшення локального і соціального середовища сім'ї, етнічної спільноти за участю вимушених переселенців, які хочуть інтегруватись у новому соціальному середовищі.

З урахуванням проаналізованих різних наукових джерел виокремлено види соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі: організаційна і практична діяльності. Зроблено висновок, що соціально-педагогічна діяльність інтегрує в собі гуманістичну, антропологічну та культурологічну концептуальні ідеї. Концепції соціально-педагогічної роботи з з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі включають: системність інтеграційних заходів; 2) безперервність інтеграційних заходів.

У системі соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі виокремлюються два основні компоненти: світський і релігійний.

Таким чином, соціально-педагогічна діяльність з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців характеризується втручанням фахівців у вирішення багатогранних, динамічних і складних соціальних проблем, допомагаючи їх вирішувати, сприяючи розвитку ресурсів адаптації, навичок пристосування цих дітей.

Оскільки, розв'язання проблем вразливих груп населення в Польщі, полягає в розробці та реалізації стратегії вирішення соціальних проблем, з особливим акцентом на програми інтеграції в суспільство дітей і родин вимушених переселенців, нами сформульована ідея соціально-педагогічної роботи, спрямованої на створення цілісного виховно-освітнього простору

Висновки до першого розділу.

В умовах різної кількості українських дітей-вимушених переселенців в містах і регіонах Польщі та багатовимірності польської системи надання соціально-педагогічних послуг характер інтеграційної діяльності варіюється. Спільними визначено такі ключові параметри, як визначення освітніх та особистісних потреб українських дітей-вимушених переселенців, їх інтеграція в освіту в рамках оптимальних для Польщі форматів, забезпечення цілісного розвитку дітей, залучення до роботи з дітьми-вимушеними переселенцями українських учителів, психологів, соціальних педагогів.

Виокремлено основні концептуальні підходи до соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі: визнання особистості дитини як найвищої цінності суспільства; визнання культурних та етнічних особливостей учасників соціальної взаємодії; вирішення соціальних проблем конкретного вимушеного переселенця чи певної вікової групи на основі гуманістичних підходів; адекватність рівня професійної підготовки соціального педагога вимогам суспільної практики; підготовка асистентів і помічників соціальних педагогів в роботі з дітьми із середовища вимушених переселенців.

Проведений теоретичний пошук сутності соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями засвідчив, що теорія соціально-педагогічної роботи пропонує вивчення форм і методів успішного соціального функціонування дітей у спеціально організованому безпечному середовищі проживання, сприяє їхньому розвитку, соціальній адаптації та інтеграції до іншомовного соціального середовища.

З'ясовано, що у Польщі інтеграційна діяльність з українськими дітьми-вимушеними переселенцями відбувається в таких форматах: інтеграційні класи для учнів-вимушених переселенців, де освітній процес переважно спрямований на опанування мови навчання; реалізація різноманітних соціальних і соціально-педагогічних інтеграційних проєктів; соціально-психологічна підтримка, адаптація, стабілізація психоемоційних станів та супровід у новому іншомовному і соціокультурному середовищі. До основних методів роботи

соціального педагога з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі віднесено: підтримування і супровід; безпосередній вплив; рефлексію.

Обґрунтовано, що соціально-педагогічна діяльність повинна сприяти найбільш повному ефективному і скоординованому виявленню і застосуванню внутрішніх ресурсів особистості. Вона передбачає створення і реалізацію соціально-педагогічних проєктів, що спрямовані на активізацію внутрішніх ресурсів дітей-вимушених переселенців з метою забезпечення її інтеграції до іншомовного соціального середовища.

У другому розділ розглянемо питання моделювання процесу інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у Польщі.

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ-ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

2.1. Соціально-педагогічна модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців

З метою встановлення структури моделі нами було організовано у дистанційному форматі за допомогою сервісам Telegram, Viber, WhatsApp опитування соціальних працівників (педагогів), які взаємодіяли з дітьми-вимушеними переселенцями в процесі реалізації інтеграційної діяльності у Польщі. Загальна кількість опитаних становила 48 осіб.

До опитування віднесено: 1. Загальну характеристику респондентів; 2. Запитання «Що ускладнює Вашу соціально-педагогічну роботу?» і варіанти відповідей: недостатні професійні знання і практика інтеграційної роботи з категорією дітей-вимушених переселенців; відсутність єдності у проведенні інтеграційних заходів; велика кількість груп дітей і великий віковий діапазон вихованців. 3. Запитання «Які напрямки інтеграції українських дітей Ви бачите більш ефективними?» з відкритою відповіддю. 4. Запитання «Чи спілкуються польські діти з українськими дітьми у позаурочний час?» Також було самоопитування респондентів щодо власної професійної підготовки з категорією дітей-вимушених переселенців.

Встановлено такі результати:

1. Загальні відомості: розподіл за статтю, рівнем освіти, досвідом роботи та готовністю до роботи з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців.

У державних закладах на посадах соціальних працівників працюють звичайні українські і польські педагоги різної статі, натомість у недержавних закладах соціальними працівниками є черниці.

Серед працівників переважають жінки – більшості з них 31-35 років – 15

осіб (31,25 %), 26-30 років – 13 осіб (27,08 %), 36-40 років – 8 (16,67 %), 41-45 і 46-50 років – по 6 осіб (12,50 %).

Вищу педагогічну освіту (рівня магістра) мали 33 особи (68,75 %), рівня бакалавра – 4 особи (8,32 %), вищу духовну – 3 особи (6,25) та середню – 7 осіб (14,58 %). Найбільше працівників – 12 респондентів (25 %), мали до 5 років педагогічного стажу, у межах 6-10 років стажу та 11-15 років встановлено по 9 осіб (18,75 %), 6 (12,5 %) працівників мали стаж соціальної чи педагогічної роботи в межах 21-25 років, а 5 (10,42 %) працівників – від 16-20 років, лише 4 (8,33 %) респондента працюють 26-30 років і 2 (4,17 %) особи мають стаж соціальної роботи понад 35 років.

За самоопитуванням респондентів встановлено, що власну професійну підготовку вважають належною 43 (89,59 %) опитаних, достатньою – лише 4 (8,33 %) респондента і 1 (2,08 %) респондент оцінює себе як не підготовленого до виконання роботи з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців.

2. На запитання «Що ускладнює Вашу соціально-педагогічну роботу?» найчастіше респонденти відповідали так: недостатні професійні знання і практика інтеграційної роботи з категорією дітей-вимушених переселенців – 32 відповіді (66,67 %); відсутність єдності у проведенні інтеграційних заходів – 9 відповідей (18,75 %); велика кількість груп дітей і великий віковий діапазон вихованців – 7 відповідей (14,58 %).

3. На запитання «Які напрямки інтеграції українських дітей Ви бачите більш ефективними?» респонденти відповіли таким чином: співпраця з органами державної і місцевої влади (12 осіб – 25%), взаємодія з місцевою громадою (15 респондентів – 31, 25%), організація спілкування, навчання і вільного часу українських дітей разом із польськими (21 респондент – 43,75%). Респонденти у більшості більш перспективним вважають напрямок спільних інтеграційних заходів українських дітей-вимушених переселенців разом із польськими дітьми.

Відповіді на це запитання є важливими для подальшої організаційної і практичної соціально-педагогічної діяльності з дітьми-вимушеними переселенцями тому унаочнимо їх (див. рис. 2.1.).

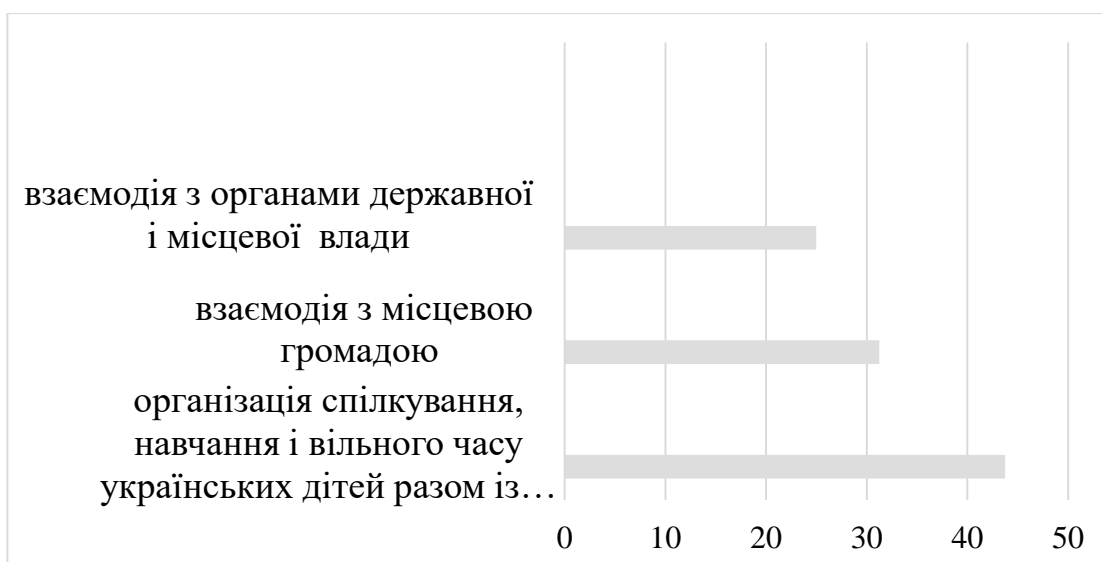

Рисунок 2.1. – Ефективні напрямки інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у польське середовище.

Важливим завданням соціально-педагогічної роботи у цьому варіанті є реалізація соціально-виховного потенціалу освітнього простору. Основними напрямками роботи соціального педагога може бути організація ефективної взаємодії закладів освіти; підвищення професійної компетентності педагогів і фахівців соціальної сфери; організація колективної роботи з розроблення актуальних соціальних й освітніх проблем; психологізування освітньо-виховного середовища. Важливим є створення інформаційних-координаційних центрів освіти для родин вимушених переселенців, які забезпечували б ефективну організацію діяльності закладів освіти щодо організації сумісного навчання і спілкування українських і польських дітей, підлітків, юнацтва.

4. На запитання «Чи спілкуються польські діти з українськими дітьми у позаурочний час?» відповіді розподілилися таким чином: відповіли «так» 17 (35,47 %) респондентів, «ні» – (64,57 %). Отже, більшість опитаних не спостерігає позаурочного спілкування.

5. За результатами проведення бесід з соціальними працівниками (педагогами) в дистанційному форматі було встановлено, що якщо для дітей-вимушених переселенців, у яких є проблеми з інтеграцією, є шанс розраховувати на допомогу (наприклад, проведення різних пізнавальних занять, груп за

інтересами тощо), то діти зі середніми та високими потенційними інтеграційними навичками дуже ущемлені в розвитку своїх здібностей. З нашої точки зору, у цих випадках необхідно до інтеграційних заходів долучати психологів.

Отримані результати опитування і проведених бесід з соціальними працівниками (педагогами) дають підстави для такого висновку: діти-вимушені переселенці прагнуть мати близьку людину (для відчуття безпеки та емоційного зв'язку), у них повністю відсутня емансипація, а усвідомлення важкої життєвої ситуації формує тверде переконання у своїй приреченості на низький рівень функціонування в іншомовному середовищі приймаючої країни.

З родинами вимушених переселенців нами було проведено спостереження і бесіди у дистанційному форматі.

Спостереження та бесіди з членами родин вимушених переселенців зафіксували усвідомлення дітьми-вимушеними переселенцями їхньої ситуації: вони реально оцінюють свої можливості у новому житті, прагнуть змін на краще, хоча їх вік і велика кількість важких переживань часто знижують упевненість у собі, віру у власні сили та в людей, які можуть і хочуть допомогти. Отже, завданням соціально-педагогічної роботи для дітей-вимушених переселенців є створення відповідних умов для їхньої самоактуалізації та культурної самореалізації.

За спостережень і бесід виявлені і проранжовані за значущістю наступні особистісні проблеми дітей з родин вимушених переселенців: перший ранг – комплекс меншовартості; другий ранг – конфліктність; третій ранг – тривожність; четвертий ранг – проблеми у спілкуванні і ворожість).

Ґрунтуючись на рекомендаціях ЄК, Польща розпочала створення і реалізацію національної моделі інтеграції українських дітей-вимушених переселенців. У 2022 р. інтеграційна діяльність у Польщі зосереджувалась на таких ключових параметрах, як визначення освітніх та особистісних потреб українських дітей-вимушених переселенців шкільного віку, їх інтеграція в освіту в рамках оптимальних для країн форматів, забезпечення цілісного розвитку,

залучення до роботи українських педагогів і психологів.

Результати 2022 р. засвідчили, що формат прямої інтеграції, який передбачає навчання дітей-вимушених переселенців спільно з іншими школярами того ж віку у звичайних класах паралельно з отриманням інтенсивної підтримки для опанування польської мови навчання, визначено перспективним для системи освіти.

Інтенсивна мовна підтримка може організовуватися у невеликих групах впродовж навчального дня або у позашкільний час. Новоприбулим дітям-вимушеним переселенцям також доступні заходи підтримки, а саме: коригувальне навчання, допомога в підготовці до уроків або домашніх завдань, логопедична та соціально-психологічна підтримка. Такі заходи надають професіонали: додаткові вчителі, вчителі мови, асистенти вчителів, тьютери, наставники, перекладачі, консультанти, психологи, посередники.

Узагальнюючи напрацювання українських соціальних педагогів (Т. Алексеєнко [1], О. Безпалько [3], Н. Заверико [11], Ю. Клочан [17], Н. Сейко [33], Л. Тютті [40], С. Харченка [41], З. Шевців [42], М. Фіцула [45]), аналізуючи дисертаційні дослідження О. Лісовець [19], Т. Логвіненко [20], А. Манохіної [21], Ж. Петрочко [26], А. Рижанової [28] та виходячи з аналізу теорії і практики професійної діяльності соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями, нами визначено, що його професійна найбільш діяльність стає результативною при дотриманні комплексу таких педагогічних умов: соціально-педагогічна робота з дітьми-вимушеними переселенцями з їх інтеграції в неурядових і релігійних установах – це постійний супровід, що має на меті удосконалення соціально-педагогічного впливу на дітей і членів родин вимушених переселенців; наявність неформальних зв'язків як спільна проєктно-творча діяльність дітей-вимушених переселенців, соціального педагога, батьків, здатних разом сконструювати новий досвід інтеграції через його практичне застосування; соціокультурне середовище як простір соціального виховання, розвитку та інтеграції.

Приступаючи до розробки соціально-педагогічної моделі ми звернулися до

практики соціальної роботи. Л. Тюптя та І. Іванова зазначають, що соціального моделювання сприяє поглибленню пізнання наявних систем і об'єктів; визначення основних параметрів, шляхів подальшого їх застосування; виявлення якісних характеристик. Таке моделювання виконує виявляє негативні тенденції, визначає позитивні аспекти вирішення соціальних проблем, пропонує альтернативні варіанти [39].

У практиці соціальної роботи використовують визначення моделі як «уявного, знакового або матеріального образу оригіналу (відображення об'єктів і явищ у вигляді описів, теорій, схем, креслюнків, графіків). Водночас модель може відтворювати об'єкт з реальних умов, дати нам знання про нього або ж замінити його кращим аналогом» [34, с. 150].

Науковці виокремлюють такі типи моделей: пізнавальні, евристичні; моделі майбутнього (прогностичні); моделі бажаного, заданого стану. У нашому дослідженні буде розроблена й описана модель заданого стану. При виборі моделі необхідно ретельно проаналізувати, що наразі відбувається в суспільстві (див. додаток А).

Д. Ротман на основі аналізу основних підходів до визначення соціальних моделей територіальній громаді виділяє три класичних:

- 1) місцевий розвиток або розвиток територіальної громад;
- 2) соціальне планування;
- 3) соціальна дія [58].

При визначенні структурних елементів моделі ми звернулися до особливостей моделі соціальної дії, яка «передбачає існування вразливих груп населення, котрі потребують сприяння в організації задля висунення власних вимог до ширшої громади. Така модель спрямована на перерозподіл влади, ресурсів, зміну порядку ухвалення рішень у громаді та політики формальних структур» [31, с. 19]. Така модель є ефективною у випадку, коли для задоволення потреб і вирішення проблем окремих груп, виникає необхідність зміни, перерозподілу ресурсів, влади або законодавства [58, с. 26].

У контексті нашого дослідження ця модель передбачає наявність у громаді

пригноблених, вразливих груп дітей, які беруть участь у соціальних заходах, спрямованих на вирішення власних проблем, задоволення інтересів та інтеграцію до нового суспільства. Розроблена модель розглядається як система, що відображає існуючі структурні блоки, склад, зміст та організацію соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців, що забезпечує їх реалізацію.

До структурних блоків моделі віднесено:

1. Організаційно-процесуальний. Цей блок є основним компонентом соціально-педагогічної моделі, оскільки визначає її мету, зміст, структуру і результат, який необхідно досягнути. У контексті нашого дослідження метою є впровадження інтеграційних заходів для дітей-вимушених переселенців під керівництвом соціального педагога.

2. Операційно-діяльнісний. Цей блок задає систему векторів, способів і прийомів здійснення професійної діяльності соціального педагога; передбачає набуття дітьми-вимушеними переселенцями необхідних інтеграційних знань, умінь і навичок. Містить систему педагогічно-професійних методів роботи, що забезпечують успішну інтеграцію. Компонентом цього блоку нашої моделі є виділення етапів соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців:

1) діагностико-пропедевтичного (зміст цього етапу полягає у побудові суб'єктами соціально-педагогічного впливу цілей-запланованих результатів, досягнення яких можна перевірити при встановленні зворотного зв'язку, та цілей векторів, які пов'язані з інтераційним процесом; постановка цілей-запланованих результатів є спільною діяльністю суб'єктів інтеграції);

2) мотиваційного (зміст цього етапу полягає в урахуванні соціальними педагогами при організації інтеграційних заходів з дітьми-вимушеними переселенцями їхніх потреб і мотивів);

3) проектно-творчого (зміст цього етапу характеризує процесуальну, технологічну сторону процесу інтеграції дітей-вимушених переселенців і реалізується через форми, методи, прийоми, засоби практичної соціально-

педагогічної роботи завдяки поєднанню групових та індивідуальних форм роботи, застосування технології соціально-педагогічного проектування).

3. Результативно-оцінний. Цей блок моделі включає в себе критерії, показники та рівні розвитку інтеграційних процесів у дітей-вимушених переселенців. Виокремлено такі критерії з відповідними показниками: спонукальний критерій (розуміння цінності спілкування у процесі інтеграції дітей-вимушених переселенців до нового соціального середовища, пізнавальний інтерес до вивчення іноземної мови, умотивованість до оволодіння іншомовною комунікацією); змістово-діяльнісний критерій (знання, уміння та навички з інтеграції до нового соціуму); оцінний критерій (сформованість потреби до спілкування, прагнення до подолання комунікативних бар'єрів, здатності до самовдосконалення у оволодінні іноземною мовою). Оцінка за розробленими критеріями та показниками дала можливість встановити рівні інтеграції дітей-вимушених переселенців: низький, середній, високий. Цей блок допоможе здійснити діагностику та оцінити результати ефективності розробленої соціально-педагогічної моделі.

Відзначимо, що в умовах військової агресії перевірити експериментально розроблену модель не має можливості.

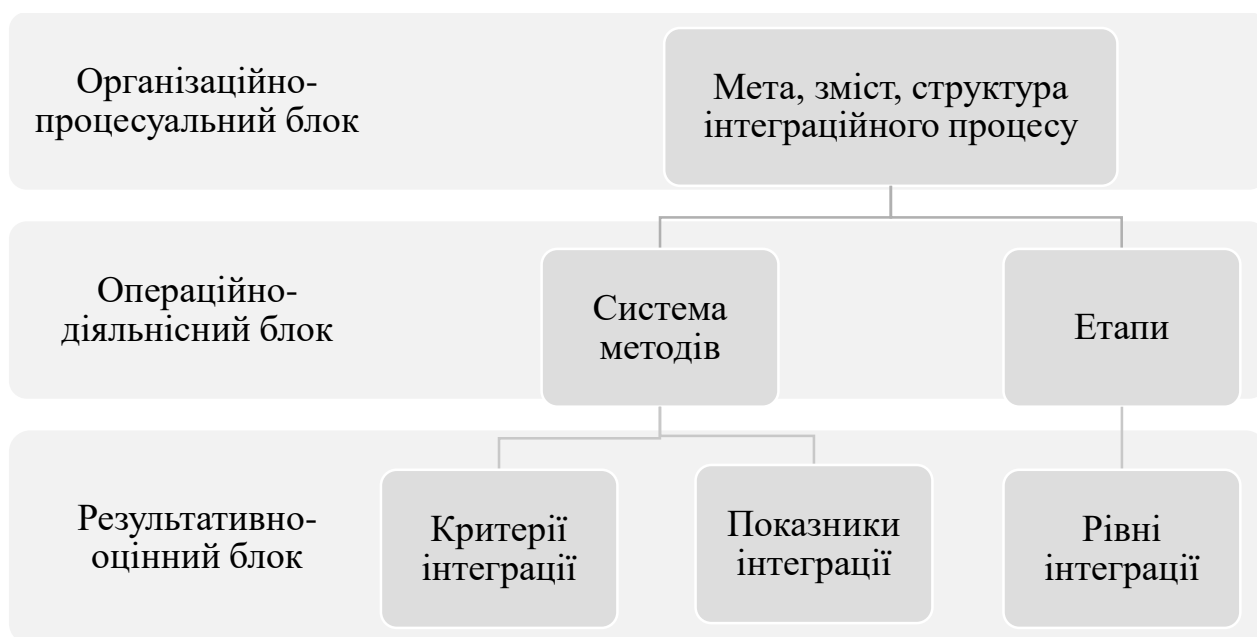

Рисунок 2.2. – Соціально-педагогічна модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців.

Соціально-педагогічна модель, окрім навчальних, охоплює соціальні та емоційні потреби українських дітей категорії «вимушені переселенці». Для забезпечення ефективності реалізації моделі соціальним педагогам запропоновано такі напрями інтеграційної діяльності:

1) розширення можливостей інфраструктури соціальних установ; усунення адміністративних, фінансових та інших бар'єрів доступу до освіти, культури; створення тимчасових інтеграційних класів; оцінювання компетентностей новоприбулих дітей-вимушених переселенців; доступ до цифрових пристроїв, онлайн інструментів та ресурсів; доступ до онлайн освіти в Україні;

2) підготовка закладів освіти, установ недержавних організацій, церков та педагогічного персоналу до інтеграції дітей-вимушених переселенців, що охоплює набір додаткових соціальних працівників (педагогів) та допоміжного персоналу; співпрацю педагогів через мережу, семінари та багатопрофесійні мережі спільноти практиків; адаптацію до конкретних контекстів наявних методичних вказівок щодо інтеграції дітей-вимушених переселенців; підготовку педагогів до роботи з дітьми-вимушеними переселенцями та їхніми батьками/опікунами; допоміжні заходи, такі, як психосоціальна підтримка;

3) підготовка систем освіти приймаючих країн до інтеграції українських вчителів, соціальних педагогів, психологів: запровадження коротких траєкторій для педагогів-вимушених переселенців з метою набуття ними необхідних знань і кваліфікацій з урахуванням їхнього професійного досвіду; розбудова мереж та професійних спільнот для поширення ефективних практик (зокрема, eTwinning та School Education Gateway), розроблення онлайн навчальних та методичних матеріалів та підтримка професійного розвитку освітян українською мовою засобами існуючих платформ у державах ЄС, що розроблені під час пандемії COVID-19 (наприклад, Всеукраїнська школа онлайн, сайт «На урок»);

4) цільові заходи, що сприяють включенню дітей-вимушених переселенців до освітньої системи: засвоєння мови шкільного навчання; збереження набутих мов; диверсифікація підходів та інструментів навчання («змішане навчання»); індивідуальна підтримка навчання; психосоціальна підтримка; зміцнення

стійкості та соціальної інтеграції та вирішення проблем психічного здоров'я тих, хто цього потребує; розширення доступу до можливостей неформального навчання тощо;

5) організація постійного спілкування з сім'ями та громадами вимушених переселенців, забезпечення міжсекторальної співпраці з зацікавленими сторонами: інструктивні матеріали, довідкові центри та гарячі лінії; психологічна підтримка; пропагування спільних та мультидисциплінарних підходів; синергія та співпраця з іншими сферами політики;

б) заходи, що стосуються освіти та догляду дітей раннього та дошкільного віку: фінансова підтримка; інвестування в додаткові місця та набір додаткового персоналу, у тому числі українського походження; подолання перешкод; цільова підтримка: альтернативні/спеціальні програми (наприклад, ігрові центри, соціальні та медичні служби, громадські центри, ігрові кімнати/заняття у працюючих дошкільних і шкільних закладах для оволодіння мовою і емоційної підтримки) [50].

Результативність та ефективність соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями у дослідженні розуміємо не лише як успішність організованого впливу нового соціального середовища, а й як оцінку адаптивної поведінки дитини в іншомовному середовищі, зміну проявів соціальної поведінки дітей, які зазнають впливу статусу вимушеного переселенця.

У процесі розроблення соціально-педагогічної моделі нами акцентовано увагу на формуванні нового розуміння та дії представників родин вимушених переселенців. Виходячи з чого, виокремлено три основні напрямки реалізації структурної соціально-педагогічної моделі:

- 1) організаційно-розпорядчий;
- 2) психолого-педагогічний;
- 3) соціально-інформативний.

Зазначені напрями, а також особисті спостереження і бесіди з дітьми-вимушеними переселенцями сприяли відбору методів, необхідних для ефективної соціально-педагогічної роботи з ними.

Реалізація структурної соціально-педагогічної моделі дасть змогу підвищити рівень сформованості інтергаційних умінь і навичок у дітей-вимушених переселенців підкерівним впливом соціального педагога.

Таким чином, ґрунтуючись на результатах опитування, самоопитування соціальних працівників (педагогів), які взаємодіяли з дітьми-вимушеними переселенцями в процесі реалізації інтеграційної діяльності у Польщі, спостереження і бесід з дітьми-вимушеними переселенцями нами розроблено соціально-педагогічну модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у польський соціум. До основних її компонентів увійшли такі: організаційно-процесуальний, операційно-діяльнісний, результативно-оцінний, які розкривають внутрішню організацію інтеграційного процесу з дітьми-вимушеними переселенцями у діяльності соціального педагога.

Реалізація розробленої моделі повинна проходити при спільній роботі соціальних педагогів з психологами, соціальними працівниками. Також актуальною є спільна робота із культурними медіаторами та перекладачами, яких слід розуміти як суттєвих партнерів. Соціальні педагоги також несуть відповідальність за забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя посередників та перекладачів, з якими вони працюють (враховуючи сильний емоційний вплив, якому вони піддаються).

2.2. Рекомендації з покращення інтеграційної діяльності соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями

Соціальна, соціально-інформаційна, соціально-педагогічна і психологічна допомога, що надається вимушеним переселенцям у Польщі, націлена на їхню життєву активізацію, а також на інтеграцію в соціальне польськомовне середовище. Ті, хто приймають вищезазначені види допомоги, зобов'язані, за підтримки працівника соціальної сфери, брати участь у вирішенні своїх складних життєвих ситуацій.

Пошук актуальних шляхів удосконалення соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями призводить до необхідності організації соціокультурного виховання в контексті підготовки цих дітей до активного власного перетворення оточуючого середовища.

Організацію соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі представлено як інтеграційний тип соціально-педагогічних технологій, за використання якого органічно поєднуються компоненти раціонального та емоційного, духовного і матеріального, виконавського і творчого. Таке розуміння соціально-педагогічної діяльності сприяло вивченню форм і методів повноцінної інтеграції та їх впливу на цих дітей.

Визначено, що проблема інтеграції дітей-вимушених переселенців в іншомовне суспільство зумовлена такими факторами: соціально-культурний, економічний, сімейний, педагогічний, індивідуальний [14]. Завданням соціального педагога є подолання причинно-наслідкових зв'язків, які спричинили таке становище дитини, використовуючи ефективні форми, методи і засоби успішної соціалізації й інтеграції.

Результативність просвітницької роботи соціального педагога з батьками дітей-вимушених переселенців забезпечує безперервність соціокультурного виховання дітей. Тому, з урахуванням просвітницької роботи з батьками, соціально-педагогічна робота з дітьми реалізує такі напрямки соціокультурного виховання: духовне, екологічне, естетичне, етнічне, розумове, фізичне. Ми переконані, що всі ці виховні напрямки здатні забезпечити формування в дітей-вимушених переселенців різних здібностей, забезпечувати творчий розвиток в нових соціальних умовах.

Варто підкреслити значущість усіх складових системи інтеграції: вивчення мови приймаючої країни, її етнографії, національної освіти, діяльності громадських об'єднань та організацій, активності всіх членів суспільства.

Виходячи з аналізу законодавчої бази Республіки Польща в галузі підтримки сім'ї а також на основі власного практичного досвіду з соціальної

роботи, роботу з інтеграції дітей-вимушених переселенців слід представити в три етапи (див. рис. 2.3.).

Рисунок 2.3. – Етапи інтеграції дітей-вимушених переселенців.

На інформаційному етапі соціальний педагог виконує збір відомостей про дитину, його сім'ю та кожного окремого представника сім'ї. Практичний етап присвячений здійсненню заходів з інтеграції дитини і членів її родини. На аналітико-прогностичному етапі аналізуються отримані результати в ході проведення інтегративних заходів, розробляється прогноз можливих шляхів подальшої інтеграції дитини. Відзначимо, що на кожному етапі для соціального педагога існує свій специфічний спосіб професійного впливу.

З метою виконання інтеграції дітей-вимушених переселенців на всіх етапах соціальний педагог використовує такі специфічні методи роботи:

- методи вивчення й опису системи норм і цінностей, ставлення до суспільних норм, нереалізованих особистісних потреб, потенційних здібностей;
- психодіагностичні методи вивчення здібностей дитини;
- методи вивчення ресурсів і можливостей, необхідних для особистісно-значущого соціального функціонування в іншомовному соціальному середовищі;
- методи вивчення соціальних відносин, необхідних для суспільно схвалюваного соціального виховання дитини в умовах іншої країни;
- методи рекомендацій і прикладу до дії в конкретній ситуації;
- методи консультування про можливості середовища проживання для вирішення конкретної соціальної ситуації;
- методи психологічної підтримки та супроводу в процесі вирішення складної соціальної ситуації;

- методи моделювання поведінки дитини в конкретній ситуації;
- методи включення в діяльність шляхом стимулювання особистих чи соціальних мотивів через конструктивні поведінкові реакції у складних життєвих ситуаціях;
- методи посередництва у встановленні продуктивного зв'язку між родиною дитини-вимушеного переселенця та фахівцями соціальних, соціокультурних, освітніх та інших організацій та установ;
- методи соціального партнерства у вирішенні поставлених цілей на рівних правах та обов'язках;
- методи вивчення функціонування та можливих способів впливу різних соціальних інституцій і недержавних об'єднань та організацій, необхідних для повноцінної інтеграції.

Вищезазначені методи роботи соціального педагога з дітьми-вимушеними переселенцями та їх родинами представляють реалізацію соціально-педагогічного підходу в роботі з категоріями вимушених переселенців як систему наукового розуміння і вираження досліджуваної проблеми на практиці. запропоновані нами методи соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців є цілісним процесом, який нерозривно пов'язаний специфічними технологіями, діями, прийомами двох суб'єктів інтеграції – соціального педагога, фахівців соціальних, соціокультурних, опікунсько-виховних і освітніх установ, з одного боку, і родини дитини-вимушеного переселенця – з іншого. Наголосимо, що без конструктивної взаємодії зазначених суб'єктів використання запропонованих методів малоефективне.

Рекомендуємо впроваджувати в роботу соціального педагога форми і методи соціального проєктування. Як приклад наведемо результати конкурсу проєктів українських громадських організацій, створених у Польщі українськими вимушеними-переселенцями, що отримали нагороду в рамках II видання грантової програми «Привіт, дівчата!» від Фондації Кульчик. Організації, що отримали нагороду: Товариство друзів дітей. Регіональне відділення в Кошаліні; Малопольське воєводство з Нового Сонча; Фондація

«Акцептація» з Познані; Воєводська публічна бібліотека у Кракові; Польсько-українська господарча палата, Варшава; Асоціація батьків та друзів з синдромом Дауна «Веселка», Краків; Фонд «Місцева земля Білгорай»; Соціальна служба екстреної допомоги з Познані; Асоціація батьків та друзів сліпих та слабоворих дітей «Веселка»; Заклад безперервної освіти у Варшаві; Курси для матерів та нянь дітей, молоді та дорослих з обмеженими можливостями та жінок-біженців, які працюють з неповносправними; Асоціація «Добро для добра», Торунь та ін.

Список успішних проєктів з інтеграції дітей-вимушених переселенців у Польщі, реалізованих у 2022 р.: «Центр опіки для дітей українських біженців», «СПЛІТ з Україною – не спринт, а марафон», «Маленький біженець потребує підтримки – Дитячий клуб», «Поліклініка «Акцептація» для людей з біженським досвідом з України», «Активізація через навчання», «Розправте крила. Допомогти собі та іншим – підтримка українських жінок у індустрії медицини», «Центр підтримки вагітних жінок та матерів новонароджених з України», «Психологічна підтримка для дітей дошкільного віку», «Курси для матерів і опікунів дітей, молоді та дорослих з інвалідністю та біженок, які працюють із людьми з особливими потребами», «Безпечний простір».

Приклади надання заявок на конкурси соціально-педагогічних проєктів з інтеграції дітей-вимушених переселенців.

1. Організація: Товариство друзів дітей. Міське відділення в м. Кошалін.
Запитувана сума: 75 000 PLN

Проєкт: Центр опіки для дітей українських біженців

Кількість осіб українського походження, яких стосується проєкт: 40

Опис проєкту: створення центру опіки для 19 дітей, завдяки якому їхні матері зможуть шукати роботу, та прийняття на роботу двох українських учительок.

2. Організація: Малопольське освітнє товариство, м. Новий Сонч.

Запитувана сума: 75 000 PLN

Проєкт: СПЛІТ з Україною – не спринт, а марафон

Кількість осіб українського походження, яких стосується проєкт: 218

Опис проєкту: клуб для дітей українських біженців під керівництвом трьох українських вчительок (заняття з польської, української та англійської мов, інтеграційні зустрічі, співпраця зі школою з Івано-Франківська).

3. Організація: Соціальна служба екстреної допомоги з Познані.

Запитувана сума: 75 000 PLN

Проект: Маленький біженець потребує підтримки – Дитячий клуб

Кількість осіб українського походження, яких стосується проєкт: 35.

Опис проєкту: створення клубу для дітей з України віком від 2 до 7 років. Організація освітньої і психологічної допомоги та харчування для дітей, завдяки чому матері зможуть полагодити свої справи в установах або взяти участь у мовних курсах.

4. Організація: Польсько-українська господарча палата, Варшава

Запитувана сума: 63 387 PLN

Проект: Розправте крила. Допомогти собі та іншим – підтримка українських жінок у індустрії медицини.

Кількість осіб українського походження, яких стосується проєкт: 15.

Опис проєкту: допомога українським жінкам у процесі входження на польський ринок праці – від пошуку роботи до працевлаштування в медичних закладах.

5. Організація: «Місцевий фонд Білгорайської землі».

Запитувана сума: 73 937 PLN.

Проект: Психологічна підтримка для дітей дошкільного віку.

Кількість осіб українського походження, яких стосується проєкт: 250 000 осіб.

Опис проєкту: підготовка 20 тренерів з України для роботи з психологами та вихователями дитячих садків. Підготовка навчальної програми та методичних матеріалів для роботи з дітьми. Програму планується реалізувати у дитячих садках по всій Польщі.

6. Організація: Фонд «Національний освітній оператор у Познані».

Запитувана сума: 74 427,45 PLN .

Проект: Інтеграція через освіту.

Кількість осіб українського походження, яких стосується проект: 105.

Опис проекту: підтримка українських дітей, які не володіють мовою або знають її недостатньо для продовження навчання. Проект передбачає організацію додаткових занять з польської мови, зустрічей з психологом та педагогом, мистецьких, спортивних та інтеграційних занять для дітей з підготовчих класів (груп) у Гданську.

7. Організація: Асоціація батьків та друзів незрячих та слабоворих дітей «Веселка». Заклад постійного навчання у Варшаві.

Запитувана сума: 27 500 PLN.

Проект: Курси для матерів і опікунів дітей, молоді та дорослих з інвалідністю та біженок, які працюють із людьми з інвалідністю.

Кількість осіб українського походження, яких стосується проект: 30.

Опис проекту: курси, семінари та тренінги для біженок, які мають на утриманні особу з інвалідністю або шукають роботу в закладах опіки.

Основними завданнями цих проектів є підтримка освітніх і соціально-педагогічних функцій українських родин вимушених переселенців за допомогою надання денної турботи про дітей, а також надання предметної допомоги (продукти харчування, одяг, шкільне приладдя для дітей тощо), фінансової допомоги, допомоги у вирішенні складних питань (психологічне консультування, юридичні консультації, допомога в пошуку місця проживання тощо), догляд за дитиною (після школи), харчування (їдальні, профілакторії їжі), літні табори тощо.

Рекомендуємо розглянути і взяти до уваги проект взаємодії соціальних і соціально-педагогічних установ України та Республіки Польщі на прикладі сімейних студій. Цей проект є інноваційною можливістю організації цілісного соціально-виховного простору, включно з регіональним середовищем сімейних студій, що сприятиме створенню банку методичних розробок, програм і проектів для ефективною соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями; поширенню кращого досвіду залучення батьків, членів родин до

активної участі в виховному процесі; актуалізації важливих проблем професійної майстерності та батьківської компетентності. Середовище сімейних студій як підсистеми цілісної системи соціально-виховного простору передбачає розробку методичних рекомендацій щодо організації просвітницького конкурсу, здійснення процедури оцінювання робіт, розробку інформаційних матеріалів.

О. Безпалько [3], Н. Гевчук [6] вказували на те, що соціально-педагогічне проектування належить до соціальної сфери. Досліджуючи інновації в соціальній сфері, нами відзначено їх подання у вигляді результативних перетворень у технології реалізації того чи іншого соціального процесу, способу дій або впровадженню в практику нововведення, завдяки якому відбуваються позитивні зміни та досягається необхідний результат.

Тому, соціально-педагогічне проектування в інтеграційному процесі з дітьми-вимушеними мігрантами рекомендовано вважати цілеспрямованою діяльністю щодо родин вимушених переселенців. Кінцевий результат такої діяльності, можливі наслідки, які виникають у результаті створення та впровадження проекту впливають на досягнення запланованого результату. Соціально-педагогічне проектування сприяє появі моделі інтеграції, яка будується; визначає її соціальні характеристики. До такого проектування, як правило, залучається велика кількість найбільш кваліфікованих фахівців, оскільки в цьому процесі багато що залежить від професійної компетентності соціального педагога, його здатності нестандартно думати.

У контексті нашого дослідження рекомендуємо соціально-педагогічне проектування характеризувати як «проектування інтеграційного процесу дітей-вимушених переселенців». Таке проектування як напрямок соціально-педагогічної роботи з дітьми є діяльністю зі зміни соціальних систем, процесів і відносин, орієнтованих на інтеграцію дітей-вимушених переселенців та їх соціальний розвиток.

Важливим структурними послідовними компонентами є соціально-педагогічне проектування, відбір форм і методів впровадження інтеграційних заходів, реалізація соціально-педагогічного проекту, оцінка ефективності та

розробка рекомендацій з подальшого інтеграційного процесу.

У схематичному вигляді структура соціально-педагогічної роботи з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у польське суспільство має так у послідовність (див. рис. 2.4).

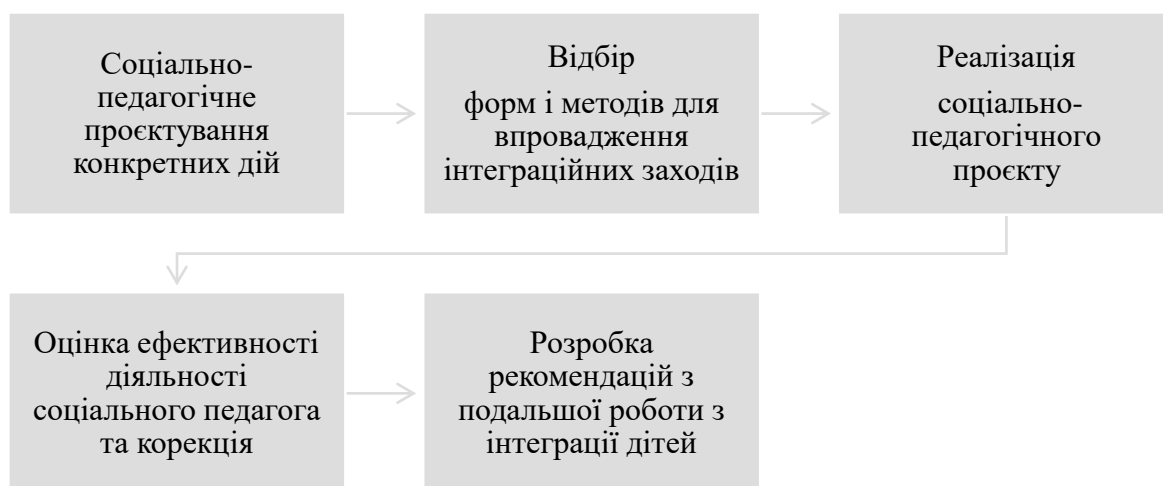

Рисунок 2.4. – Структура соціально-педагогічної роботи з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців.

Представлений вище механізм здійснення соціально-педагогічної роботи з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців актуалізує об'єднання безлічі зусиль для привернення уваги до проблеми самопочуття та наявних шансів для успішної інтеграції у польське суспільство цієї категорії дітей, а також їхніх батьків.

У сучасному дослідженні українських науковців «Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни рф проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики» [44] виокремлена цілісна модель освітньої інтеграції українських школярів до нового освітнього простору. Рекомендуємо взяти її до уваги (див. додаток Б).

Не варто забувати, що у Польщі реалізація соціально-педагогічної роботи давно пов'язана зі світськими та церковними традиціями. Соціально-педагогічна діяльність пов'язана з перетворенням навколишнього середовища (соціуму) таким чином, щоб соціальні цінності, стандарти і норми зміцнювалися і

створювали такі структури, які забезпечували б нормальне функціонування цього середовища і дитини в ньому. Отже, соціально-педагогічна робота в контексті передачі світських і церковних інтегративних традицій – це діяльність, яка забезпечує перетворення навколишнього соціального середовища (соціуму) через формування відповідного ставлення між людьми, групами населення задля збереження, зміцнення та передачі духовно-практичного досвіду (традицій) від покоління до покоління шляхом освіти та виховання.

У контексті вищезазначених проблем важливим є створення в регіонах інформаційних-координаційних центрів освіти родин вимушених переселенців, які забезпечували б ефективну організацію діяльності закладів освіти. Та соціальних установ. Взаємодії соціальних, громадських і соціально-педагогічних установ України та Республіки Польщі є інноваційною можливістю організації цілісного соціально-виховного простору, включно з регіональним середовищем, що сприятиме створенню банку методичних розробок, програм і проєктів для ефективної соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців; поширенню найкращих інтеграційних практик; поширенню кращого досвіду залучення батьків, членів родин до активної участі в інтеграційному процесі.

Наведемо приклад впровадженого у Польщі соціально-педагогічного проєкту, метою якого була інтеграції українських і польських дітей.

До 31-ої річниці Незалежності України у м. Вроцлав, з 22 по 27 серпня 2022 р. Було реалізовано грантовий проєкт «Казкотерапія з Ларисою Ніцой» для 200 жінок з дітьми-вимушеними переселенцями з України.

Цей проєкт ініційований громадськими активістами та музикантами Юлією та Олексієм Макаренко. Проєкт передбачав безпосередню участь української дитячої письменниці Лариси Ніцой (м. Київ), яка провела 10 сеансів казкотерапії. Музичні майстер-класи для учасників проєкту були організовані Юлією та Олексієм Макаренко.

Для реалізації цього проєкту від грантодавця було отримано 15 тис. злотих, яку витрачено на: придбання 200 екземплярів книжок «Незламні мураші» Лариси

Ніцой. Ці книжки стали для учасників проєкту засобом казкотерапії та безкоштовним подарунком одночасно.

Методи цього соціально-педагогічного проєкту: теоретичні (аналіз наукової літератури для з'ясування змісту базових понять) та емпіричні (спостереження, анкетування для вивчення стану досліджуваної проблеми та перевірки ефективності впровадження проєкту). Використання цих методів дало змогу отримати практичну, теоретичну, пізнавальну значущість очікуваних результатів.

Додатково у рамках цього проєкту організатори провели музичні майстер-класи за участі польського Дитячого театру пісні «Солов'ята» м. Вроцлава. Якісне проведення запланованих заходів проєкту «Казкотерапія з Ларисою Ніцой», показало можливості реалізовувати освітньо-культурні, масові заходи для українських родин вимушених переселенців у м. Вроцлав.

Головною перевагою форм і методів соціально-педагогічної роботи з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців є можливість їх реалізації на державному, регіональному, місцевому та індивідуальному рівнях.

Зміст інтегративної соціально-педагогічної роботи з усіма членами родин вимушених переселенців на державному рівні зумовлено законодавчою базою та соціальною політикою приймаючої країни, розробленням і впровадженням системи соціального захисту та підтримки населення в межах держави з урахуванням різноманітних особливостей певного регіону: економічних, природничих, етнічних, національних тощо. Організація роботи з формування та реалізації інтеграційного процесу в умовах нового середовища для дітей-вимушених переселенців на державному рівні має включати: удосконалення нормативно-правової основи взаємодії навчальних закладів у соціально-педагогічній роботі з родинами вимушених переселенців; організацію науково-педагогічних досліджень з цією категорією населення; сприяння формуванню та розвитку сучасних освітньо-виховних систем, спрямованих на розвиток, освіту, виховання дітей з родин вимушених переселенців; удосконалення системи підвищення професійної компетентності педагогів і фахівців соціальної сфери;

організацію міжнародного співробітництва з актуальних проблем соціального виховання та розвитку дітей-вимушених переселенців.

На місцевому рівні інтегративну соціально-педагогічну роботу з усіма членами родин вимушених переселенців можна удосконалити, якщо якнайповніше врахувати особливості соціальних проблем, які характерні для соціуму і впливають на посилення соціальної депривації дітей. Також важливо визначити установи, заклади, організації та окремих фахівців, які можуть долучатися до розв'язання проблем інтеграції дітей-вимушених переселенців. Окреслені напрями організаційної роботи забезпечується комплексними та профільними навчальними закладами обласного підпорядкування; підвищення рівня організаційно-педагогічної та методико-координаційної роботи відбуватиметься з урахуванням регіональних особливостей. Доцільним є використання українського регіонального досвіду організації та реалізації інтеграційного соціально-виховного середовища закладів освіти для родин вимушених переселенців у Польщі на організаційному рівні воєводства.

Індивідуальний рівень інтегративної соціально-педагогічної роботи з усіма членами родин вимушених переселенців – це безпосередня робота з конкретною дитиною або цільовою групою дітей, які звернулися по допомогу до певних соціальних служб. На цьому рівні передбачено використання специфічних принципів соціальної педагогіки: превентивності, полідисциплінарності, фасилітації, системності, своєчасності; визначено структурні компоненти соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями: діагностико-проектувальний, духовно-моральний, концептуальний, організаційно-структурний, інтерактивно-комунікативний, управлінський та нормативно-правовий.

Ефективності і результативності соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями сприяє співпраця органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади з державними і неурядовими об'єднаннями та організаціями.

Таким чином, привернення уваги на різних рівнях громадськості до

проблеми інтеграції такої категорії населення як діти-вимушені переселенці передбачає впровадження прогресивних форм і методів європейських країн (зокрема Польщі), які слугуватимуть інструментами інтеграційного процесу.

Висновки до другого розділу

У розділі доведено, що створення моделі інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у польський соціум приводить у дію всі матеріальні, соціальні, освітні та виховні ресурси, що посилює соціалізуючий вплив на дитину, а використання соціально-педагогічного проектування в роботі з дітьми-вимушеними переселенцями створює можливість упорядкувати процес інтеграції, знизити його об'єктивні складнощі, гарантує динаміку соціального розвитку дитини і членів їх родин.

Виходячи з теоретичного аналізу наукової літератури та власного практичного досвіду, соціально-педагогічну роботу з інтеграції дітей-вимушених переселенців до польського суспільства представлено як різноспрямовану діяльність, яка реалізується в три етапи (інформаційний, практичний, аналітико-прогностичний), де знаходять своє застосування і специфічні завдання. Зміст соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців полягає у змінах, що відбуваються на багатьох рівнях життя дитини. Особливе значення відводиться такій взаємодії з дітьми, яка створює передумови для нормального їх емоційного та соціального розвитку.

Обґрунтовано, що створення ефективного соціально-педагогічного середовища приводить у дію всі освітні та виховні ресурси. Це посилює соціалізуючий й інтегративний вплив на дитину, а загальна технологія соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями, створює можливість упорядкувати й прискорити процес інтеграції, знизити його об'єктивні складнощі. До рекомендацій віднесено судження про те, що результативність соціально-педагогічної роботи з інтеграції дітей-вимушених переселенців забезпечує ретельне планування і системна організація соціально-виховного впливу на них та членів їх родин. Важливо підкреслити використання соціально-педагогічного проекту у роботі соціального педагога.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота являє собою цілісну структуру. Узагальнення результатів дослідження дає можливість сформулювати висновки.

Уточнено сутність поняття «соціально-педагогічна робота з дітьми-вимушеними переселенцями» як процес надання їм різних видів соціальної, соціально-педагогічної та соціально-інформативної допомоги і соціально-психологічної підтримки, спрямованої на соціальний захист, покращення умов їхнього життя та соціального самопочуття в іншомовному середовищі, оптимізацію соціальних відносин з урахуванням вікових та індивідуальних здібностей і соціальних потреб. Головна мета цієї діяльності – запобігання виникненню соціальної депривації.

Обґрунтовано, що для соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі в умовах соціально-виховного середовища характерно: забезпечення процесу прийняття всіма членами їх родин суспільних цінностей іншої країни; формування особистісної культури і надання соціокультурного досвіду завдяки вибірковому засвоєнню національних традицій польської громади; закріплення в поведінці дитини соціальних норм (зразків), схвалених польським суспільством; формування установки на особистісно значущу і суспільно корисну діяльність в іншомовному соціальному середовищі.

На основі осмислення досвіду соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями у Польщі визначено, що пріоритетним напрямом в її удосконаленні повинно стати створення умов для появи нових соціально-педагогічних інституцій, які змогли б задовольнити потреби й інтереси цієї категорії дітей і членів їх родин з інтеграції у польське суспільство.

Доведено, що інтеграція дітей-вимушених переселенців до польського соціуму це динамічний психосоціальний процес, орієнтований на створення сприятливого суспільства, умов життя, єдності інтересів і людської діяльності.

Встановлено, що соціально-педагогічна робота з інтеграції має охопити: удосконалення нормативно-правової бази соціально-педагогічної роботи з родинами вимушених переселенців; організацію міжнародного співробітництва з Україною щодо вирішення актуальних проблем соціального виховання і розвитку дітей-вимушених переселенців.

У результаті проведеного опитування встановлено необхідність впровадження соціально-педагогічного проектування для українських дітей-вимушених переселенців. Приниження, душевне безсилля від життєвої ситуації, що відчують ці діти, викликають зниження емоційного стану, що, в свою чергу, спричиняє їх агресивну поведінку. В особистих бесідах з такими дітьми відзначалася нездатність членів родин виховувати та розвивати своїх нащадків через відсутність: спокою вдома в Україні, відсутність відчуття безпеки, можливостей для розвитку здібностей дитини.

Обґрунтовано, що відсутність інтеграції є причиною заперечення морально-етичних цінностей та перешкодою у формуванні соціальної культури дітей-вимушених переселенців. Результати дослідження стали передумовою пошуку ефективних способів створення умов для інтеграції цих дітей у польський соціум.

Розроблено й описано структурну соціально-педагогічну модель інтеграції українських дітей-вимушених переселенців у польський соціум. Визначено вектори реалізації моделі: організаційно-розпорядчий; психолого-педагогічний; соціально-інформативний.

Рекомендації з удосконалення соціально-педагогічної роботи з інтеграції українських дітей-вимушених переселенців представлено на державному, регіональному, місцевому та індивідуальному рівнях. З'ясовано, що активізації соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями значною мірою сприяє співпраця органів влади (на державному і місцевому рівнях), державних і неурядових об'єднань та організацій з закладами освіти та установами соціально-педагогічного спрямування.

Мету дослідження досягнуто, завдання виконано.

Викладені наукові результати дослідження не вичерпують складної й багатоаспектної проблеми соціально-педагогічної роботи з дітьми-вимушеними переселенцями. Перспективними для подальших наукових пошуків є проєктування соціально-педагогічних технологій, залучення всіх представників родин вимушених переселенців та їх найближчого оточення до вирішення проблеми інтеграції на місцевому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеевко Т. Ф. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді: монографія / Алексеевко Т. Ф., Жданович Ю. М., Малиношевський Р. В. та ін. / за заг. ред. Т. Ф. Алексеевко. Київ: Задруга, 2017. 168 с.
2. Бандура Р. Соціальна робота з мігрантами. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 81-84.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2014. 312 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
5. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навч. посіб. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 134 с.
6. Гевчук Н. С. Соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів: науковометодичні засади: монографія. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006. 2014. 148 с.
7. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. Полтава: ПНПУ, 2017. 100 с.
8. Директива Ради Європейського Союзу 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293>
9. Завадська Л. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навч. посіб. для ВНЗ. Київ: «Слово», 2008 р. 240 с.
10. Заверико Н. Соціальний захист дітей та підлітків у громаді. *Проблеми педагогічних технологій*. Зб. наук. праць. Луцьк, 2004. № 3–4. С. 77-84

11. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка. Навч. посіб. Київ: Слово, 2011. 260 с.
12. Зверева І. Д. Соціальна педагогіка: Мала енциклопедія / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, І.В. Братусь та ін.; [ред. проф. І.Д. Зверєвої]. Київ: Центр учб. л-ри, 2006. 336 с.
13. Зверева І. Д. Соціальна педагогіка: теорія і технології: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
14. Земба Б. Шляхи вдосконалення соціально-педагогічної роботи з дітьми із маргінальних сімей. *Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал*. 2015. № 4-5, С.103-113.
15. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник / за ред. А. Й. Капської. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 468 с.
16. Клосс Л. Є. Підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'єзберезувальної діяльності в університетах США: теорія і практика. Монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 384 с.
17. Клочан Ю. В. Загальна характеристика напрямів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі. *Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 36. С. 276–283.
18. Кучер Н. Проектна діяльність у професійній підготовці соціальних педагогів. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. 21(1), С. 75-84. [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).2022.75-84](https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.75-84)
19. Лісовець О. В. Теорія та практика формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: автореф. дис. д-ра пед. наук. Донбаський державний педагогічний університет. Слов'янськ, 2019. 42 с.
20. Логвиненко Т. О. Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах Скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція: автореф. дис. д-ра пед. наук. Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2016. 46 с.
21. Манохіна І. В. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: навч. посіб. Дніпропетровськ :

- Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. 88 с.
22. Огієнко О. І. Сучасні тенденції у професійній підготовці фахівців-андрагогів: Європейський вимір. *Edukacja zawodowa i ustawiczna*. 2017. № 2. S. 510-521.
 23. Ольхович О. В. Підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями у вищих навчальних закладах США і Канади: автореф. дис. канд. пед. наук. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2008. 20 с.
 24. Павлик Н. П. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка. 2018. С. 119.
 25. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 560 с.
 26. Петрочко Ж. В. Дитина у складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав: монографія. Рівне: Вид-во О. Зень, 2010. 368 с.
 27. Поліщук В. А. Соціальна робота з біженцями. *Наук. вісник Ужгородського ун-ту*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. ВИП. 1 (38). С. 215-218.
 28. Попова А. Зміст і форми організації підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. № 8 (72). С. 102-115.
 29. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.05; Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 44 с.
 30. Рюль В. Особливості соціальної роботи з мігрантами та їх сім'ями. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2015. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/.pdf>
 31. Соціальна робота у громадах: методичні рекомендації до самостійної роботи / уклад. Т. В. Петренко. Київ: НАУ, 2013. 52 с.
 32. Савельчук І. Б. Парадигмальний соціально-технологічний дискурс

оновлення підготовки соціальних працівників в умовах університету. Сучасні соціальні технології в освіті. Колективна монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. С. 93-126.

33. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. 260 с.
34. Слезанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
35. Соціальна робота в Україні: навч. посібник / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. За заг ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 143 с.
36. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі навчально-виховного процесу: посібник / За заг. ред. В. О. Киричука. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. 192 с.
37. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: навч.-метод. посіб. / за редакцією К. Б. Левченко, Трубавіної І. М., Цушка І. І. Київ: В-во: «Академія», 2007. 240 с.
38. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю: дисертація на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук. Луганськ: Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, 2009.
39. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота. Теорія і практика. Видавець: Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
40. Тюття Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 574 с.
41. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. Професійна етика соціального педагога: навч.-метод. посіб. Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. 562 с.
42. Ходорчук А. Я. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: посібник для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб для молоді / за ред. А. Я. Ходорчук. Ч. 4. Київ: ДЦССМ, 2003. 272 с.

43. Шевців, З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. С. 85-111.
44. Шпарик О., Локшина О., Джурило А. Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни РФ проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики. 2022. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/607/593>
45. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ: В-во «Академія», 2000. С. 111-120.
46. Bem R. Spośród około 2,7 mln uchodźców ponad połowa to ukraińskie dzieci. 2022. URL: <https://gospodarka.dziennik.pl/news/wideo/8409015,ukraina-wojna-dzieci-uchodzcy-unicef.html> (Access 5.03.2023).
47. Berry J., Phinney J., Sam D., Vedder P. Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied psychology*. 2006. Vol. 55 p. 303-332
48. Cappelen C., Peters, Y. The impact of intra-EU migration on welfare chauvinism. *Journal of Public policy*, 2018. № 38 (3), p. 389–417.
49. Castles S. International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues. *International Social Science Journal* . Vol. 52. 2000. P. 269-281. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00258>
50. European Commission. Policy guidance on supporting inclusion of Ukrainian refugees in education. 2022. URL: https://www.schooleducationgateway.eu/downloads/files/news/Policy_guidance_Ukraine_schools.pdf
51. Gugushvili D., Ravazzini L., Ochsner M. et al. Welfare solidarities in the age of mass migration: evidence from Europe. *Social Survey*. 2016. 2021. Acta Politica, № 56, p. 351–375.
52. Hajighasemi A., Oghazi P. Outcomes of Swedish migration and economics of the welfare system. *Economic Research-Ekonomiska Istraživanja*, 2021. № 35. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1331677X.2021.1952089>
53. Lemaniak L. Ile ukraińskich dzieci trafiło do szkół w Polsce? Minister edukacji i nauki prof. Przemysław Czarnek podał liczby. *Gazeta Wroclawska*. 2022. URL: <https://gazetawroclawska.pl/ile-ukrainskich-dzieci-trafi-lo-do-szkol-w-polsce->

minister-edukacji-inauki-prof-przemyslaw-czarnek-podal-liczby/ar/c1-16307545 (Access 2.05.2023).

54. Malinowski P. UNICEF: co minutę ucieka z Ukrainy 55 dzieci. Rzeczpospolita. 2022. Available at: <https://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/polska/unicef-co-minut%C4%99-z-ukrainy-ucieka-55-dzieci/arAAVa4Tk?fullscreen=false&getstaticpage=true&automatedTracking=staticview> (Access 2.04.2023).
55. Miller M. J., McCleave J. D. Species assemblages of leptocephali in the southwestern Sargasso Sea. *Mar Ecol Prog Ser* 344:197–212. 2007. DOI:10.3354/meps06923
56. Nowak J. *Machinima: gra komputerowa jako medium współtwórcze, Sztuka i polityka. Sztuki wizualne*, (red.) M. Jeziński, Ł. Wojtkowski. Wydawnictwo UMK, Toruń. 2014. P. 169-186.
57. Ravi K. Perry. Black Lives Matter: Imagining and Realizing an Equitable Black Future. *Ethnic Studies Review*. 2017. Vol 37-38 (1). P. 1–3. https://doi.org/10.1525/esr.2017.37_38.1.1
58. Rothman J. Approaches to community intervention. *Strategies of community intervention*. 1995. P. 26-63.
59. Report on Ukrainian refugees in Polish cities, Union of Polish Metropolises (UMP). 2022. URL: <https://metropolie.pl/arttykul/raport-miejska-goscinnosc-wielki-wzrost-wyzwania-i-szansy>, status as on 1 April 2022.
60. Rudiger A, Spencer S. Social Integration of Migrants and Ethnic Minorities: Policies to Combat Discrimination. *The Economic and Social Aspects of Migration – European Commission & OECD*. Brussel. January 2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/260781134_Social_Integration_of_Migrants_and_Ethnic_Minorities_Policies_to_Combat_Discrimination
61. Сайт «Мережа українських освітніх хабів». URL: <https://poland.eduhub.org.ua/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Моделі у соціальній громаді

Зарубіжний досвід соціального моделювання і розробки моделей

Американська «Енциклопедія соціальної роботи» (1995 р.), яку у США вважають настільною книгою соціальних працівників, визначає вісім сучасних моделей практичної роботи в громаді: 1) організація сусідів та громадськості (Neighbourhood and Community Organizing); 2) організація функціональних громад (Organizing Functional Communities); 3) соціальний та економічний розвиток громади (Community Social and Economic Development); 4) соціальне планування (Social Planning); 5) розвиток програм та зв'язків у громаді (Program Development and Community Liasons); 6) політичні та соціальні дії (Political and Social Actions); 7) коаліції (Coalitions); 8) соціальні рухи (Social Movements).

Джерело: Parsons R., Hernandez S. H., Jorgensen J.D. Integrated Practice: A Framework for Problem Solving // Strategies of Community Interventions. 6th ed./ Ed. by Rothman J., Erlich J. L., Tropman J. E. USA: F. E. Peacock Publishers, 2001.P. 205-206.

Таблиця А.1

Ролі соціальних працівників у громаді

Модель	Ролі соціального працівника
Модель місцевого розвитку	заохочувач, координатор; учитель навичок розв'язання проблем та етичних цінностей; збирач фактів та аналітик, реалізатор програм, диспетчер; представник інтересів, агітатор, брокер.
Модель соціального планування та соціальної дії	організатор; захисник прав; розхитувач устро ; вчитель соціальних умінь; порадник.

Додаток Б

Освітня інтеграція українських дітей шкільного віку до країн ЄС

Джерело: Шпарик О., Локшина О., Джурило А. Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системі освіти держав-членів в умовах війни рф проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики.

URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/607/593>